

Studiemiddag grote wateren, Omgevingsplan Flevoland.

Author(s)

de Bois, Peter G.; Buurmans, [Unknown]; van Esch, [Unknown]

Publication date

2005

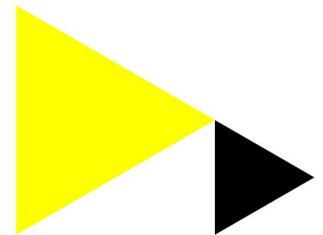
Document Version

Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

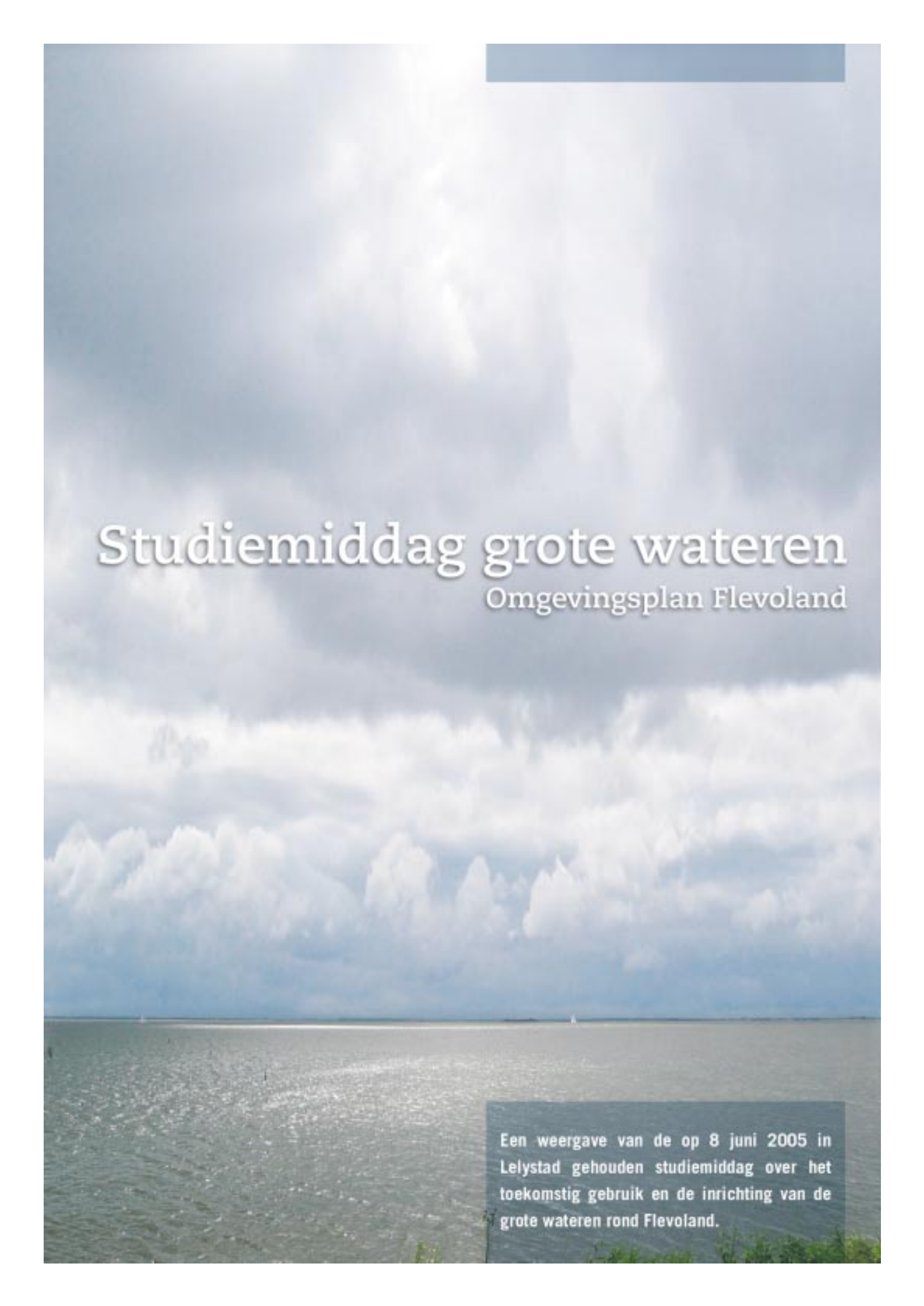
de Bois, P. G., Buurmans, U., & van Esch, U. (2005). *Studiemiddag grote wateren, Omgevingsplan Flevoland*. Stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer, het Genootschap Flevo, de Kamer van.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Studiemiddag grote wateren

Omgevingsplan Flevoland

Een weergave van de op 8 juni 2005 in Lelystad gehouden studiemiddag over het toekomstig gebruik en de inrichting van de grote wateren rond Flevoland.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Presentatie Wouter van Dieren	6
Presentatie John Palmesino	13
Presentatie Maurits de Hoog	17
Studieproject universiteiten Delft, Wageningen, Stuttgart	23
Discussie	29

Een uitgave van Stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer, het Genootschap Flevo, de Kamer van Koophandel Flevoland en de Vereniging Vrienden van de Markerwaard, mogelijk gemaakt door de Provincie Flevoland.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige ander manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inleiding

Flevoland is als jonge en dynamische provincie altijd in ontwikkeling. In een gebied met veel ruimte voor groei is het goed om na te denken over kansen en het ontwikkelingsperspectief. Het provinciebestuur werkt daarom aan in een integrale herziening van het Omgevingsplan (streekplan), waarin richting wordt gegeven aan de toekomstige inrichting en gebruik. Naast het landelijk en stedelijk gebied, horen daarbij uiteraard ook de grote wateren rond Flevoland.

De Stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer, het Genootschap Flevo, de Kamer van Koophandel Flevoland en de Vereniging Vrienden van de Markerwaard voelen zich verbonden met deze ontwikkelingsopgave. Daarom organiseren zij in het kader van de voorbereidingen van het omgevingsplan Flevoland, een studiemiddag 'Grote Wateren' waarin onder de regie van dagvoorzitter Jeroen Saris voorstellen voor de ontwikkeling van achtereenvolgens het IJsselmeer, het Markermeer en het IJmeer aan de orde komen. Doel van de bijeenkomst is te komen tot een onderzoeksagenda voor de ontwikkeling van de grote wateren in het IJsselmeergebied.

Directe aanleiding voor de studiemiddag is de ontwikkeling van het Omgevingsplan door de provincie Flevoland. Vertrekpunt van de studie is ook een breed gesteunde motie (maart 2005) bij de kamerbehandeling van de Nota Ruimte, waarvan de strekking is dat de bestaande 'Integrale Beleidsvisie IJsselmeergebied' van 2002 moet worden herijkt met het oog op veranderingen in de visie op de waterhuishouding en inzicht in de effecten van de Vogel- en Habitatrichtlijn. In de Nota Ruimte is ook de tot nu toe bestaande reservering voor een Markerwaard opgegeven. 'Er is dus in alle opzichten eigenlijk een geheel open situatie ontstaan. Eén van de redenen waarom die motie in de kamer is aangenomen, is dat de regering in de Nota Ruimte uitdrukkelijk het initiatief voor ontwikkeling in den lande bij de provincies heeft gelegd. Door het aannemen van die motie is duidelijk ruimte geschapen voor de provincie om hierin initiatieven te ontplooiën', aldus Dirk Frieling (voorzitter Vereniging Vrienden van de Markerwaard) die namens de vier organiserende instellingen een welkomstwoord spreekt.

Het programma voorziet in presentaties van ontwikkelingsvoorstellen voor het IJsselmeer (door Wouter van Dieren), het Markermeer (door John Palmesino) en het IJmeer (door Maurits de Hoog). Tevens zijn de resultaten van een studieproject van de universiteiten van Delft, Wageningen en Stuttgart te bezichtigen.

Na de presentaties vindt er een korte en pittige discussie plaats, waarbij vier deskundigen de sprekers aan de tand voelen: Henk van Wezel inzake waterhuishouding, Mennobart van Eerden over natuurontwikkeling, Janneke Kuysters inzake recreatie en Peter van Wijmen over Europese regelgeving. De vragen spitsen zich toe op hoe de voorstellen zich verhouden tot de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Europese betekenis van deze grote wateren voor het overwinteren van verschillende vogelsoorten; hoe de sprekers zich de zonering van het recreatieve gebruik van deze wateren voorstellen en welke oplossingen voor het vraagstuk van de waterpeilen deze voorstellen bieden. Het zijn evenzovele onderwerpen die in de agenda van onderzoek en ontwerp voor deze 'grote wateren' nog aandacht zullen moeten krijgen.

In deze uitgave vindt u de woordelijke weergave van de studiemiddag. De bijdrage van de heer Palmesino is overigens vertaald naar het Nederlands.

Welkomstwoord van de heer D. Frieling, voorzitter Vereniging Vrienden van de Markerwaard

Dames en heren, het is mij een groot genoegen om u allen namens de organiserende instellingen, het Genootschap Flevo, de kamer van koophandel Flevoland, de stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer en de vereniging Vrienden van de Markerwaard, heel erg hartelijk welkom te heten. Ik bedank tegelijkertijd ook gedeputeerde Greiner, hier aanwezig. Want het startpunt van deze studiemiddag ligt in een gesprek tussen hem en mij, eigenlijk nog maar kort geleden, begin maart. Door de organiserende instellingen is het initiatief genomen om deze studiemiddag te organiseren in het kader van het omgevingsplan Flevoland, waaraan vervolgens ook door de provincie hartelijk is meegewerkt om dit tot stand te brengen.

Deze middag is, zoals in de naam tot uitdrukking komt, een studiemiddag over de grote wateren van Flevoland. Het is dus niet een discussiemiddag, maar een studiemiddag. Dat betekent dat u een vrij fors programma krijgt. Er zullen voor de pauze drie presentatie's worden gegeven over visies over respectievelijk het IJsselmeer, Markermeer en het IJmeer. Na de pauze zullen een aantal deskundigen de presentatoren daarover ondervragen. Dat heeft ook te maken met het hele proces van dat omgevingsplan Flevoland, waarvan al een heel voortraject is geweest en waarvan dit in zekere zin het laatste loodje is. Volgend jaar en zelfs het jaar daarop gaat dat hele proces van het omgevingsplan nog lopen.

Er zijn een paar dingen die aanleiding zijn, behalve de concrete en directe aanleiding van dat Omgevingsplan. Er zijn allerlei partijen formeel actief: de drie provincie's waarvan ik hier het kaartje laat zien, die grenzen aan het IJsselmeer. Belangrijk is ook de Nota Ruimte; er zijn twee interessante dingen gebeurd met het oog waarop we het vanmiddag hebben. Ten eerste is de tot nu toe bestaande reservering voor een Markerwaard opgegeven en ten tweede is over een visie die door de verschillende departementen was gemaakt op de toekomst van het IJsselmeergebied bij motie besloten dat die moet worden herijkt. Er is dus in alle opzichten eigenlijk een geheel open situatie ontstaan. Eén van de redenen waarom die motie in de kamer is aangenomen, is dat de regering in de Nota Ruimte uitdrukkelijk het initiatief voor ontwikkeling in den lande bij de provincies heeft gelegd. Door het aannemen van die motie is duidelijk ruimte geschapen voor de provincie om hierin initiatieven te ontplooien en wat dat betreft heeft deze middag een hoog actualiteitsgehalte.

Ik introduceer bij u de dagvoorzitter Jeroen Saris, directeur van het bureau Stad die in het bijzonder de culturele en creatieve dimensie's van de stad tot zijn taakveld rekent, althans daar de laatste jaren mee bezig is geweest. En wij zijn dus ook erg verheugd dat hij bereid is om deze middag te leiden en bij deze geef ik hem graag het woord.

Jeroen Saris, dagvoorzitter

Dank je wel Dirk. Zoals gebruikelijk als Dirk Frieling iets organiseert, is het zo tot in de puntjes georganiseerd dat mijn taak heel bescheiden kan zijn vandaag. Want zelfs het wat als deskundig panel is aangekondigd, is al geheel voorbereid, zo kan ik iedereen vertellen. Iedereen is gevraagd om per presentatie een vraag te bedenken - ook dat gedeelte loopt straks als een trein, en dat zult u merken, dat ligt niet aan mij. Dat komt omdat het allemaal tot in de puntjes en perfect is voorbereid.

We krijgen straks eerst drie presentaties. Ten eerste de presentatie van Wouter van Dieren, die eigenlijk de aartsvader kan worden genoemd van het nieuwe denken over het IJmeer en het IJsselmeer. De eerste die heeft bedacht dat als het anders moet, je dan ook met een plan moet komen en die al jaren propageert dat we eens anders moeten gaan denken, ook in termen van eilanden enzovoorts, over het IJsselmeergebied.

John Palmesino zal straks vertellen waarom het tijd wordt om de gedachte dat dit gebied 'onafgemaakt' is, verlaten moet worden. 'It's not unfinished.' We moeten ook daarin anders leren denken. En Maurits de Hoog zal met een aantal oplossingen uit het ateliermeer komen over hoe de verbinding Amsterdam-Almere door het IJmeer kan leiden tot iets heel moois in het IJmeer zelf en in het Markermeer. Dat doen we eerst en daarna volgen de vragen door de deskundigen. Ik zal zo aankondigen wie dat dan zijn. Ik zou willen zeggen: 'Wouter begin maar meteen, dat lijkt me het allerbeste'.

Een visie op de ontwikkeling van het IJsselmeergebied door Wouter van Dieren

- Wouter van Dieren is directeur van IMSA Amsterdam, een denktank op het gebied van duurzaamheid. Hij is lid van de Club van Rome, van de World Academy of Art and Science en (bestuurs)lid of adviseur van vele andere commissies, raden en besturen in bedrijfsleven, non-gouvernementele organisaties en overheid. -

Het is voor mij een nostalgisch beeld, dat hartje in het logo van de nieuwe Stichting Verantwoord Beheer IJsselmeergebied. Het was namelijk ook het logo van de IJsselmeervereniging die Marten Bierman en ik oprichtten in 1971. Voor degenen in deze zaal die nog niet zo vreselijk oud zijn als wij zal ik even vertellen waarom wij dat destijds deden. Er was een plan voor de Markerwaard en we wisten zeker: dat is een ouderwets plan, het gaat uit van concepten die achterhaald zijn. In die turbulente jaren was de milieubeweging net van start gegaan en had een geweldige invloed. Zo kwamen we de Oosterschelde-afsluitingsplannen tegen, waarvoor we een actiegroep hebben opgericht. Greenpeace werd opgericht en Milieudefensie, en die IJsselmeervereniging, overigens ook samen met Michel van Hulten. Michel werd even later staatssecretaris Verkeer en Waterstaat in het kabinet Den Uyl en begon ons allemaal materiaal toe te spelen om die Markerwaard tegen te houden. Dat lukte binnen een paar jaar. Dat waren nog eens mooie tijden; Dirk Frieling kon ons wel opeten, want die wilde die Markerwaard wè! Het is mooi dat we nu dus, vijftig jaar later, hier bij elkaar zitten en vrede sluiten over al deze vroege dagen vol ellende... Maar een ander belangrijk motief - naast die ellende van de Markerwaard - was het plan 'Schiphol 2'. Martin woonde aan de dijk bij Veenhuizen en zei 'Not In My Back Yard!' (NIMBY). En ik woonde aan de dijk bij Edam en zei: 'Dat nooit, NIMBY! En Michel woonde aan de dijk bij Lelystad... wij vormden met z'n drieën dus een mooie driehoek rond het IJsselmeer. Dat werkte uitstekend; die Markerwaard kwam er niet en Schiphol 2 ook niet. Zo is het gegaan...

Maar als je dan kijkt naar wat er vandaag de dag is overgebleven van het gebied, dan zie je dat het nog steeds niet in orde is. Het IJsselmeer is een restant van een aantal planologische beslissingen. En het is niet een gewild restant, het is niet een situatie waarvan je zegt: dit hebben we zo ontworpen, wij wilden dat het water er zó uitzag, dat de natuur er zó uitzag, en het is nu goed. Ook ruimtelijk is het een rare anomalie. Dat hebben we vanaf het begin af aan geweten. Althans, ik vond al vroeg dat er iets aan moest gebeuren. En in feite is het hele denkproces over wat je ermee zou moeten nog niet af. Vandaar dit verhaal.

De huidige inrichting

In feite is er in de afgelopen jaren weinig gedaan om de bijzondere waarden van het IJsselmeer te behouden en te ontwikkelen. De natuur gaat achteruit en de ecologische waarde is beperkt, net als de recreatieve en economische ontwikkeling. Daar wil ik graag een paar dingen over zeggen.

We zijn geneigd om natuur in Nederland niet goed te definiëren. Dat komt door de armzalige toestand van onze natuur. We hebben er niet zoveel van en we hebben nergens in Nederland natuur die zichzelf is. Ook de Waddenzee (waarvan sommige mensen denken dat het onze laatste wildernis is) is een beheerszee; een zee die door ons van A tot Z wordt gecontroleerd. En op het moment dat we dat beheer loslaten, gaan er dingen goed mis.

Ik kan u honderden interventies in de Waddenzee laten zien die deugen, waarmee we dingen hebben bereikt die we anders niet zouden hebben bereikt. Behalve dan de Afsluitdijk, ook alweer een planologische vergissing, ondanks het feit dat hij waterstaatkundig waarschijnlijk op de best mogelijke plaats van het hele gebied ligt - dat heeft Lorentz ooit briljant uitgerekend. Maar de eutrofiëring en het slibprobleem van het IJsselmeer, van het Markermeer vooral, dát hebben we niet gewild en dat is niet oplosbaar zonder dat we heel drastische maatregelen nemen. Een vuile plas die te ondiep is en heen en weer klotst tussen

de verschillende dijken met een enorme hoeveelheid veen en slib erin.... Wij zwommen vroeger onderaan de dijk, maar bij oostenwind was dat bijna niet te doen vanwege de zwarte massa die daar dreef. Het slibprobleem zal eeuwig blijven bestaan, tenzij we iets doen. Het slib uitbaggeren en ergens naartoe brengen kan niet. Het is niet alleen te duur, maar waar moet je het naartoe brengen? Er zijn geen depots voor. De enorme neerslag van het eutrofe slib gaat nog steeds door, omdat er een run-off is van fosfaat en stikstof.

Uit het verleden hebben we natuurlijk grote diepe polders overgehouden. Dat kon ook niet anders, want dat was het concept van die tijd. De basaldijken zijn gebaseerd op het idee dat de zee niet onze vriend is; we moeten ons verdedigen. Als consequentie daarvan hebben we met de rug naar het water gebouwd. Wat een kans was dat geweest, om bijvoorbeeld hier in Lelystad een stad te maken met een boulevard, met stranden, met alles wat het water schoonmaakt, mooi maakt; leven met het water... Zelfs vandaag, terwijl we al tien, twintig jaar weten dat we dat anders hadden moeten doen... als je hier komt, is het een öde gebied. Kent u die uitdrukking, öde? Het is saai en naargeestig. Die Batavia hier is een landmark van schoonheid in een gebied dat verder öde is. Men heeft hier iets vergeten. Alles moest afgesloten worden van de natuur, solide afgesloten. Water is een bedreiging en ecologisch gesproken is het een woestijn. En dat laatste is in Nederland nauwelijks doorgedrongen om de simpele reden dat wij geen goede faculteiten meer hebben die ecosysteemtheorie onderwijzen, waarbij wordt gedacht in de termen van Odum, de 'godfather', de 'Einstein of ecology' wiens 'Principles of Ecology' veertig jaar geleden een doorbraak was. Hij spreekt daarin over diversiteit en uniciteit, en op dezelfde manier zou je moeten vaststellen hoe de natuurlijke rijkdom van dit gebied gewaardeerd zou moeten worden.

Kan het anders?

Ik denk dat het anders kan, beter kan, en ik denk dat als we niet besluiten tot een kwaliteitssprong, het gebied wordt opgeofferd. Omdat het dan via de modellen van 'business as usual' gaat. En dan hebben we een geweldige kans gemist. 'Business as usual', u kent het: dan hebben we niet van tevoren een concept in de zin van een kwaliteitssprong, dan hebben we alleen het concept 'waar kunnen we de volgende vinex-wijken, veel rood, bedrijvenparken, snelwegen en wat dan ook neerzetten'.

Wij lieten als IMSA eens een paar plannen horen aan een aantal bureau's en vroegen hen om, bij wijze van proef, het gebied op papier in te richten conform onze ideeën. Van drie van de vier bureau's kwam er een tekening terug... wederom met snelwegen en bedrijvenparken, terwijl we hadden gezegd dat het anders moest. En toch kán het heel erg anders. Het is een gebied waar je veel win-win kunt maken. Het merkwaardige is dat ons alle concepten voor dat 'win-win' bekend zijn. We hebben bijvoorbeeld aan natuurbouw gedaan in de Oostvaardersplassen op een prachtige manier. Maar dat is voor de poorten van de hel weggesleept. U weet allemaal nog wat er dreigde te gebeuren: er moest een spoorweg doorheen! Bij toeval was er een groep schitterende biologische pioniers die zei: 'Wacht even, hier gebeurt iets wat honderden jaren geleden in Nederland heel normaal was: de ontwikkeling van een bepaalde plant-ecologische successie, waarbij stap voor stap een oud Nederlands moeraslandschap ontstaat met een zeer rijke natuur'. We kennen dat dus.

Het Wereld Natuur Fonds heeft vijftien jaar geleden, onder leiding van Woldhek, een plan gemaakt om van de rivieren, de uiterwaarden weer natuurgebieden te maken. Er zijn dezelfde principes toegepast. We hebben in Waterland stukken van dat soort natuur. En we hebben die ook aan de Gooise Kant, in Ankerveen, in het Naardermeer. En er tussenin ligt een ecologische woestijn, een gebied wat vuil is, wat zogezegd 'verbrasmend' is. Dat betekent dat er een witvispopulatie leeft met veel brasem die wijst op monocultuur,

op ecologische armoede. Met een grote populatie aalscholvers erop; die beesten waren vroeger zeldzaam! We hebben er nu heel veel en dat wijst op een monocultuur. Niet op biodiversiteit.

De kwaliteitssprong

Vreemd toch dat we zoveel water hebben, dat we die prachtige stad Amsterdam in het water gebouwd hebben, dat we Venetië allemaal kennen en dat we niet van een nieuwe stad een nieuw Venetië maken! U weet misschien dat westelijk van Gouda de Malediven van Nederland liggen? De diepste polder die we kennen. En in plaats van dat we die uitdiepen, water erin doen en een drijvende stad erin maken, gaat het 'business as usual': het ding wordt volgespoten met zand. En dat gaat gegarandeerd mis. Als de zeespiegel stijgt, dan wordt de druk van onderop groot en zal de boel van onderaf onder water lopen. Het is daar in de buurt al aan de gang.

Stranden, uiterwaarden, ontwikkeling naar het water toe... Dat kun je allemaal realiseren. En u weet het: als we ergens een tijdelijk strandje opspuiten, dat is ook de laatste jaren met die hete zomers bij IJburg gebeurd, zit het meteen vol met mensen. En wat raar, daarna gaan we er de klassieke principes op los laten, en dan komen er stijve randen en slechte ecologische gradiënten. De stranden verdwijnen, want "ja meneer, ruimtelijke ordening staat dat niet toe!"

Figuur 3. Een eerste versie van de Almere-aartsipel uit 1997.

Dit plan heb ik in 1996 gelanceerd. We zaten als IMSA in verschillende studiegroepen en dit idee begon met name ten behoeve van de Waddenzee. De Afsluitdijk is een hoogst merkwaardige ecologische situatie. U weet: het is een ornithologisch abattoir. Eerst worden er vogels doodgereden, dan komen er andere vogels die de kadavers opeten, en dan worden die ook doodgereden. Dat gaat al tientallen jaren zo. Wil je dit oplossen, dan moet je aan beide kanten een kwelder aanleggen. Dan ben je die vogelslaching kwijt. De kwelders hebben nog een voordeel: als je IJsselmeerwater loost op de Waddenzee en je de Waddenzee tevens natuurlijker wilt maken, dan moet je de eutrofiëring van het IJsselmeer niet op de Waddenzee lozen. Dan heb je grote zandbedden nodig aan de andere kant om de voedingsstoffen uit te filteren. Daarom ontstond in dit plan langs de Afsluitdijk de eerste kwelderrand, en datzelfde vervolgens tussen Lelystad en Enkhuizen. Het Enkhuizerzand is ondiep. Ideaal voor de aanleg van kwelders! Dan ben je ook dát abattoir kwijt en je maakt rietlanden waardoor de natuur interessanter wordt, de waterkwaliteit verbetert.

Aldus doordenkende met een aantal mensen, ontstond dit plaatje: achter de locatie van elk eiland zit een bepaalde bodemkundige, waterstaatkundige of zelfs een recreatieve ratio. Ik heb het toen in het NRC gepubliceerd en binnen een paar maanden hadden we tot mijn verbazing een stuurgroep met zware mensen: Wijffels zat het voor, Winsemius zat er in, Ria Beckers - voorzitter van Natuur en Milieu - kwam er ook bij en wij zeiden allemaal: 'We gaan iets anders bedenken, we gaan de ruimtelijke ordening van Nederland ecologiseren. We hebben er een paar jaar aan gewerkt, met geld van de Rabobank en van VROM en toen is dat verwaterd om een aantal redenen. Heel veel mensen waren er toch schrikachtig over. De grote steun moet ik een beetje nuanceren, want commentaar kwam van onze opvolgers in het bestuur van de IJsselmeervereniging, de toenmalige voorzitter Nico Papineau Zalm en Herman Verheij, die in de krant verkondigden dat ik buiten zinnen was geraakt, niet helemaal meer bij de tijd, er was iets mis in mijn hoofd. Dat is natuurlijk ook waar. Maar ik houd staande dat de ideeën inhoudelijk behoorlijk stevig in hun schoenen staan. Wij weten ook wel dat dit plan niet kan worden uitgevoerd: er is natuurlijk geen geld voor en goede ideeën zijn moeilijk te verwezenlijken in dit land.

Dit plan leefde dus een tijd lang in kleine kring s een wat nieuwer plan wat een tijdlang in kleine kring leefde, om de fout van de Noordoostpolder te herstellen en hier dat randmeer weer terug te brengen. Dat kostte anderhalf miljard, een paar jaar geleden. En dat was teveel, hoewel je daar zowel hydrologisch als economisch geweldige voordelen mee zou hebben behaald.

Je kunt een geweldige kwaliteitssprong maken als je deze elementen in ogenschouw neemt. Je moet ervan uitgaan dat wij, als we plannen, twee lijnen van planning hebben. Eén is de planologie en ruimtelijke ordening, dat is niet ons vakgebied. De invalshoek van bijvoorbeeld Maurits de Hoog is Ruimtelijke Ordening - sterk, wij komen van de andere kant en wij denken aan biodiversiteit en ecologie als invalshoek en daarmee kun je deze lijst verklaren. Hier gaat het over diversiteit tegenover monocultuur. Het is met name chaostheorie, met name het plannen langs de lijnen van de zogenaamde slordigheid. Dat is niet slordig, want het oude landschap in Nederland is, als je terugkijkt, logisch in zijn wiskundige mathematiek en tegelijkertijd zit het stampvol met diversiteit die we in de loop der tijden vergeten zijn. Die we met moeite terugbrengen, maar die we toch niet in onze vingers hebben. Ontwerp dus niet langs de lineaal, maar neem de schijnbare wille-

Gebruik de kwaliteiten

- Het pioniereffect
- De open ruimte
- De biodiversiteit
- De Oostvaardersplassen

De mogelijkheden

- Het biodiverse landschap
- De herbergzame, historiserende stad
- De decentrale kleine kern
- Inhammen, haventjes
- Coulissenlandschap
- Snel watertransport
- Meteen metro-verbindingen
- Extensief bebouwd buitengebied
- Drijvende woningen
- In- en extensieve recreatie
- Het sprookjesbos / 2^e Biesbosch

Ecologisering van de ruimtelijke ordening

- Omkering planologische hiërarchie. Eerst ecologie en natuur, dan inpassen rode functies
- Taboe op ingrijpen in IJsselmeer opheffen
- Nieuw concept: eilanden/ wetlands
- Met een veelheid van hoogteverschillen
- Meanderende kusten, inhammen, stranden, haventjes, rietlanden, moerassen
- Verdieping tot 10 meter; diepe slibgeulen
- Vooroevers en kwelders tegen oude basalt dijken
- Decentrale wetlands-woningbouw
- Afwisseling bruggen, tunnels, dijkwegen
- Intensief watertransport
- Geen snelwegen, geen hoogbouw

keur van het oude landschap als de maat der dingen. Ik noem er een paar van. Snel watertransport; er is geprobeerd met draagvleugelboten te varen en om de één of andere vreemde reden werd er niet meegewerkt om de sluisen in Amsterdam snel te kunnen passeren. Het zou een geweldige oplossing zijn geweest. Ik ben gewend om mijn huis op Terschelling te bezoeken met een catamaran. De Koegelwieck legt die afstand in drie kwartier af. Als je het uitrekent is zo'n catamaran ook in drie kwartier vanuit Lelystad in Amsterdam, mits je voor de sluisen een oplossing vindt.

Als je in Noord-Europa komt is vervoer over water normaal.

Van Stavanger naar Bergen ben je sneller met de catamarans dan met

het vliegtuig of de auto. Dat is het merkwaardige: wij denken niet zo, wij laten die mogelijkheden altijd liggen; terwijl we in een fantastisch waterland wonen hebben we niet op ons netvlies dat we snelwegen over water kunnen maken. En dat, terwijl het buitengewoon snel, prettig en veilig verkeer is!

Essentieel is dat je een denkbeeldige urbane lijn trekt tussen Amsterdam en Almere en dat je daarboven

de ontwikkeling ruraal maakt. We hebben een aantal jaren geleden de woningbehoefte besproken met projectontwikkelaars en die hadden het allemaal over een enorme kwaliteitsslag. Er is een woningmarkt voor wonen in het oude landschap, ook al maken we dat oude landschap opnieuw. Dus met andere woorden: de urbane ontwikkeling die je nodig hebt in dit gebied, die moet je ook willen. Het kan niet zo zijn dat er weer van alles van hetzelfde wordt gedaan! Historiserend bouwen mag niet van de moderne stedebouwer, maar in heel Europa is het een trend, omdat het publiek de onherbergzame urbanisatie van 1960-2000 zat is.

Heel essentieel is het volgende: er zijn plannen voor het Waterlandse gebied. Kees Vriesman van Staatsbosbeheer zei twee jaar geleden: 'We moeten iets doen met dat IJsselmeer. Daar is ruimte. Als we dat niet doen, dan worden mijn Purmer en mijn bos verkwanseld.' In Waterland, zien we met schrik en beven aan hoe men plannen maakt om de Purmer vol te bouwen. Niet met een Vinexwijk, maar er moet een stad komen. De helft van de Purmer zal volgens Tjeerd Dijkstra onder water moeten en het andere deel moet een stad worden. Daar gaat dan de noordlijn van de metro naartoe en die gaat bovendien tot Volendam. Volendam wil de Zuidpolder vol bouwen. U weet, Volendammers hebben nog steeds grote gezinnen, ze waren vroeger met z'n zessen, zevenen of achten, nu zijn ze met z'n drieën, vieren. En ze gaan het dorp niet uit. Als ze naar Purmerend moeten, worden ze ziek. Ze blijven daar dus wonen. Je hebt zelfs een camping in Volendam, Slobbeland, en als je in Volendam in wijk X woont dan ga je in Slobbeland op vakantie. Met andere woorden, die Volendammers breiden zich uit. Ik heb het niet over een geboortexplosie, maar ik heb het over een echte ruimtelijke greep. En hoe vreemd toch, aan de zuidkant van Waterland zijn nu grote protesten bij Muiderberg aan de gang, bij Weesp moet een polder worden vol gebouwd - de Kruijfabriek, dat gebied. Wij vreten het oude land op en laten dat gebied er tussenin ongebruikt, en roepen: 'Daar mag je niet aankomen' om een aantal redenen. Dat zijn voor een belangrijk deel mantra's en ze zijn niet onderbouwd. Mensen zeggen bijvoorbeeld: 'Je kunt het IJsselmeer niet uitdiepen' (want dat zal moeten gebeuren). Waarom kan je niet uitdiepen? We hebben verschillende workshops gehad met het RIZA, met Rijkswaterstaat en we komen allemaal tot de conclusie dat er ergens in ons achterhoofd een idee zit dat diepe meren niet bij Nederland horen. En dan roept iemand: 'Dan wordt het anaëroob en dat willen we toch niet?' De Zwitserse meren zijn schoon, en inderdaad, beneden de vier, vijf meter worden ze anaëroob, zuurstofloos. Maar er is niemand in Zwitserland die zegt: 'Dat willen we niet.' Je kunt wel degelijk dat water interessant krijgen, met een bovenlaag met rijk leven erin. 'Maar je krijgt zoute kwel'. Ja, misschien, maar ook dat probleem is oplosbaar.

Zo zit het vol met mantra's. 'Ja maar de retentiekwaliteit, we krijgen zoveel overloop van water'. Welnu, in discussie's met een groep waterstaatkundigen - dat is niet mijn vak - bleken ze stuk voor stuk een andere mening te hebben. Met andere woorden: we zitten vol met vooroordelen, al dan niet gedragen door kennis en het wordt tijd dat we de aanwezige kennis eens een keertje gaan combineren en uitdiepen.

De toekomst

Klimaatverandering is een feit, het leidt geen twijfel dat het aan de gang is. De constante temperatuurstijging gaat langs steeds groter wordende amplitudes. Het wordt dus incidenteel veel natter, veel droger, veel kouder en veel warmer.

De ruimte wordt schaarser en er is een behoefte aan hoogwaardige recreatie.

We hebben ontstellende fouten gemaakt in de loop der tijd. Daar is vanuit de milieubeweging vroegtijdig voor gewaarschuwd. We kanaliseren de beken, we maken de grachten dicht. Er is een bezinning gekomen: de Oosterschelde half open. Dat is het compromis van '76. Hij had eigenlijk helemaal open moeten blijven. Henk Saeijs en Twan Smits van Rijkswaterstaat hebben dat in '99 hardop gezegd. Maar dit is het nieuwe waterbeleid: de Oostvaardersplassen zijn er gekomen, alle beken die we in de jaren '60, '70 en '80 hebben gekanaliseerd, laten we nu weer meanderen. Het geeft natuurlijk veel werkgelegenheid, misschien was dat

ook de bedoeling. Het betekent dat in Zeeland sommige dijken worden doorgebroken, tegen de zin van de Zeeuwen in. We maken er gaten in om zout water door te laten, omdat brak en zout water milieutechnisch en biologisch interessanter zijn, dan krijg je een rijkere natuur. Zoet-zout overgangen zijn van belang. Er wordt nu weer gedacht de Delta brak en zout te maken, gedempte grachten weer open te maken en we moeten overal waterberging zoeken.

Ik zeg: we moeten de planologische hiërarchie omkeren. We moeten niet zeggen: 'Ik heb een eiland nodig om een bedrijventerrein op te plaatsen'. Dirk Sijmons heeft daar een prachtige metafoor voor, hij noemt dat 'het cargo-gedrag van de Papoea's'. Wethouder en bestuurders gedragen zich als de Papoea's in de jaren '20. Wat deden die? Zij zagen het volgende gebeuren; er landde op een dag een Dakota met sardineblikjes. Och wat hebben ze gesmuld, nog nooit zo iets lekkers gegeten! De Dakota verdween, de sardineblikjes waren op en toen hebben ze van bamboe een Dakota nagebouwd. Dat was een lokvogel, in de hoop dat er weer zo'n ding langs zou komen. De wethouders die een bedrijventerrein bouwen, hopen dat er op een dag een Dakota met bedrijven landt die op dat bedrijventerrein gaan zitten. Het wemelt er in Nederland van: we hebben bijna 20.000 hectare overbodig bedrijventerrein. Toch zul je zien dat de volgende plannen die worden gemaakt, weer gaan over 'we moeten bedrijventerrein hebben'. Ofwel we denken niet na, ofwel er is een rationale die ik in ieder geval niet begrijp.

Die eilanden van ons, dat zijn dan ook geen eilanden volgens het oude principe van poldering met basalt-dijken. Nee, je kijkt naar waar we al wetlands hebben gemaakt - onze Zwitserse collega zit op dezelfde denklijn - en die wetlands die we in Waterland hebben, en in de Oostvaardersplassen en in het Gooi, die wetlands zetten we door. Daar tussendoor maak je het bewoonbaar. En waarom mogen er geen hoogteverschillen zijn? Waarom moet het allemaal plat?

En, ik heb het er over gehad: je moet de diepte in. Het slib raak je alleen kwijt als het in geulen kan verdwijnen. Volgens Twan Smits is het zelfs zo dat je meer dan voldoende slib hebt om daarmee ook de eilanden op te spuiten.

We gaan afsluiten met de laatste punten. Dit is een plaatje wat we onlangs als grap hebben ingetekend. Het lijkt op wat Maurits straks laat zien. Bij DG-Ruimte (en in andere kringen) leeft een plan om hier een grote Golden Gate-achtige baai zoals bij San Fransisco te realiseren, met een grote Golden Gate Bridge, een brug van 150 meter hoog. In plaats daarvan zeggen wij: zorg dat de verbinding die men hier wil hebben, verdwijnt in een reeks van Wetlands en eilanden. Die zijn urbaan. Dit is nog het urbane gedeelte, daarboven is het ruraal. En de verbinding gaat door tunnels, over een brug, een dijk, of volgens het ontwerp van Tjeerd Dijkstra in een soort verdiepte bak. In ieder geval, het verdwijnt in het landschap. Er is trouwens, is een eiland voor een begraafplaats. Een moslimbegraafplaats, want moslims mogen niet worden verbrand en er is elders onvoldoende ruimte voor begraafplaatsen. Dit zijn dus de 'Uitvaardersplassen'.

En daarnaast hier ligt de 'passenger terminal' van Amsterdam. Dat krijgt er dus een nieuwe functie bij, het woord terminal in dit verband verdient aandacht.

Dit eiland bij Volendam is trouwens Texel in het klein. Je ziet, als je eens een keer voor de lol wat gaat brainstormen met z'n allen, dan komen er dit soort krabbelarijen uit. Dit is nog zo'n schets. Je geeft ze allemaal prachtige namen: Oosterland, Westerland, het Wormereiland enzovoorts. Je kunt alle kanten op. Op de Universiteit van Nijmegen wordt nu een interactief model gemaakt, waarbij al deze eilanden door iedereen kunnen worden ingetekend, of weer uitgetekend. Op den duur moet je er ook interactief natuur in kunnen plannen, woonkernen etcetera.

De stand van zaken is, ten slotte, dat wij een consortium hebben gevormd van partijen uit de private sector en verschillende andere partijen, die de komende twee jaren al die mantra's - een stuk of 40, 50 - aan een onderzoek zullen onderwerpen. We gaan er heel wat moois van maken.

Jeroen Saris, dagvoorzitter

Dank je wel Wouter. Straks na de drie sprekers zullen er ook een paar vragen worden gesteld over jouw bijdrage. Ik vond het mooi om te zien dat de discussie die al twintig jaar langs elkaar heen gevoerd wordt, nu eens een keer met elkaar gevoerd wordt, over de toekomst van dit gebied. En daar zijn heel verschillende opvattingen over. Adriaan Geuzen riep in een interview in het NRC op, een tijdje terug, om met weer eens wat ambitie over het water te praten. En volgens mij heeft hij iets gemist in de tussentijd, want dat hebben een aantal mensen hier wel: ambitie met water. Daar is Wouter van Dieren er één van, en John Palmesino ook. Ik zag jouw presentatie in Las Palmas en ik denk dat die héél interessant is voor ons....

Een visie op de ontwikkeling van het Markermeergebied door John Palmesino

- John Palmesino (1970) studeerde 'architecture and urbanism' in Milaan. Hij is hoofd Research van ETH Studio Basel van het Swiss Federal Institute of Technology. Hij is tevens één van de mede-oprichters van Multiplicity, een onderzoeksbureau op het gebied van territoriale transformaties. Palmesino heeft diverse publicaties op zijn naam staan en doceert ondermeer aan de Harvard University School of Design.-

Al het water waarover we vandaag praten, komt uit Zwitserland. Het regent in Zwitserland en via de Rijn stroomt het Nederland binnen. Het is een feit dat het steeds vaker regent in Zwitserland en het is een feit dat de Duitsers steeds betere sloten en kanalen graven waardoor meer en meer water in het milieu stroomt dat we vandaag bespreken. Er speelt bovendien een andere issue: de mondiale klimaatstijging. Het zeepeil stijgt, waardoor er een ongelooflijke situatie ontstaat waar wij leven. U leeft eigenlijk in een wateromgeving die steeds gevaarlijker wordt. Het is een immense bedreiging, die met name bestaat uit overstromingen die in het IJsselmeer en Markermeer ontstaan door sterke wind. Zoals u weet, de wind creëert in dat van de zee afgesneden en gesloten meer, golven die door luchtdruk over de dijken kunnen spoelen. Dus eigenlijk lijkt het niet erg verstandig om onder de zeespiegel te leven, achter dijken te leven die niet zo veilig zijn, achter dijken die niet sterk genoeg zijn, achter dijken die niet erg goed worden beheerd op het gebied van veiligheid; het beheer van onze bedreigingen, onze angsten. Eigenlijk leefden wij altijd in een situatie waar modernisatie probeerde onze angsten in te dammen. Onze menselijke angsten over onze omgeving, onze dagelijkse ruimte, de plek waar we ons leven consumeren.

Ik begon dit project ongeveer twee maanden geleden met Jan-Wouter Bruggenkamp, die me uitnodigde om hierin te participeren. Het eerste dat hij me vertelde was de geschiedenis van deze plek en het feit dat de vijfde polder, de Markerwaard, nooit is, en misschien nooit zal worden drooggelegd. Het is nooit uitgevoerd, nooit afgemaakt. En dus begon ik te denken: wat is nooit afgemaakt? Ik denk dat het eigenlijk een niet afgemaakt psychologisch afscheid is van de bedreiging, een psychologische scheiding van je eigen leefomgeving. En eigenlijk de beslissing om Amsterdam af te snijden van de historische verbinding tot de nationale en commerciële ruimte van betekenis: de Zuiderzee en de Noordzee. Door grote infrastructurele projecten is Amsterdam afgesloten van het grotere watersysteem.

We proberen samen met de andere leden van het team, in het bijzonder John Lonsdale, een serie van issues aan te pakken. En we proberen te begrijpen wat er tot dusver is gedaan, wat er verder nog moet gebeuren en waarom. Wat willen we transformeren? Het is een belangrijke situatie die we onder ogen moeten zien - elk land (niet alleen Nederland, maar ook waar ik vandaan kom – Zwitserland) waar het water komt. We worden geconfronteerd met een situatie van afsplitsing, van fragmentatie van ruimte. De ruimte is altijd helder gedefinieerd in functies, harde functies, asfalt, diverse functies in diverse ruimten, alles in deze plek en één plek voor alles. Eigenlijk een erg anti-stedelijk gegeven. Verstedelijking in de klassieke zin is gedefinieerd als een plek van 'delen'. Een plek waar je ontmoet, waar diverse activiteiten en functies zijn. Functies... om een woord te noemen waarvan ik denk dat het erg helder is voor de Nederlandse modernist. Dus we proberen grip te krijgen op dit idee van het Markermeer door het te benaderen als één ruimte.

Oké, je moet verder. Waarom moet je verder? Wat is nu echt het motief waarom het niet werkt en hoe moet je verder? Als wat eigenlijk? Wat zou je moeten verlangen, wat is de nieuwe oplossing om je psychologische bedreiging van water te verkleinen? Waarom, waarom zou je moeten praten over het Markermeer? Over het water? Het is heel eenvoudig: omdat het gevaarlijk is. Het is gevaarlijk en het is aan het doodgaan. Het gehele Markermeer is aan het dichtslibben.

De biologische habitat is besproken in de vorige presentatie. Het water stijgt. En de stormen vergroten de dreiging. Er is dus een duidelijke noodzaak om de situatie van het stijgende water te veranderen. Hoe zou je verder moeten? De dijken zijn fragiel, we moeten ze versterken. Het meer is aan het dichtslibben, het is aan het sterven, het is vies, de milieusituatie moet je opruimen. Je moet het verbeteren door diversiteit, de situatie is zojuist erg goed uitgelegd...

Het is een soort paradox hoe je deze situatie moet oplossen: namelijk door méér water! De situatie is eigenlijk heel eenvoudig: het water heeft niet genoeg massa om te voorkomen dat het over de dijken spoelt als gevolg van wind. Bovendien is het zo dat de dijken steeds zwakker worden. U heeft steeds meer onderhoud nodig om de dijken bestand te maken. Voeg dus meer water toe! Hoe je dat doet in een meer dat al bijna vol is? Door de bodem van het meer te baggeren. Je haalt het zand uit de bodem en daarmee bouw je nieuwe eilanden. Daarmee tackle je in essentie het idee van afscheiding van het water. U kunt een situatie creëren waar de verbinding tussen land en water teruggaat naar de gegeven historische situatie. Het product veronderstelt dus een serie van bewegende eilanden. Van zand uit de bodem halen en kunstmatige eilanden bouwen. En deze eilanden zouden niet stevig moeten zijn, maar zacht, en vóór de dijken geplaatst moeten worden om die te beschermen. Dus je hebt niet alleen meer water nodig omdat je niet zo heel veel zand uit het meer kunt halen, maar je zou een ring van eilanden moeten bouwen, zanderig, bewegend, vóór dijken.

Sommige van deze beweringen zijn misschien wat vreemd, vooral in een situatie die we nu ervaren: een extreme situatie van programma's, functies, gebieden, bestuursregio's. Elke individuele sectie probeert te werken aan veiligheid en probeert veiligheid te marginaliseren in een erg gespecialiseerde manier. Elk van de experts waar we mee te maken hebben zal of zou aankomen met een erg technische oplossing hoe je gevaar minimaliseert. Sommigen vinden het vervelend dit een sterke traditie in de poly-technische school te noemen, waar je eigenlijk op een wetenschappelijke manier het gevaar vindt, waar de grens ligt die je bereikt en hoe je de belangen positioneert.

Wat we dus eigenlijk voorstellen is om géén programma te hebben. Of nog beter: geen hiërarchie van programma's, maar één ruimte. En we stellen voor om terug te gaan naar het idee van de nationale verbinding tussen water en geografie. En we doen dit óók als herinnering aan de technische constructies, de immense majestueuze vleugel van de vijfde polder die nooit is drooggelegd. De polder die nooit is afgemaakt heeft consequenties. Het feit dat er dijken en gedeelten van dijken waren en dat het water er niet weg kon, heeft een nieuwe geografie op de bodem van het meer tot gevolg gehad. Het meer is gaan slibben/verzanden en sedimentatiemateriaal gaat naar de bodem. Daardoor is het meer op een andere manier niet af te maken. Het is dus niet zo dat als je eenmaal een plan hebt, je het alleen maar hoeft uit te voeren...

Dit is een satellietplaatje van het gebied waar we het over hebben. En zoals u ziet, zelfs vanaf een satelliet is de troebelheid van het meer te zien. Ik zal nu proberen door wat technische details te gaan. Waarschijnlijk kunnen de andere technici als Ronald, Mennobart en Wouter het beter uitleggen, maar het idee is dat je de bestaande krachten moet benutten. En ze op een andere manier moet prikkelen, zodat het Markermeer wordt getransformeerd van een bezinksel; de anomalie van een onafgemaakt project in een continu veranderende situatie. Er is dus wind en stelt u zich eens voor dat je een immens waterzuiveringssysteem bouwt. Dat kun je doen door grootschalige geulen te graven, waarbij

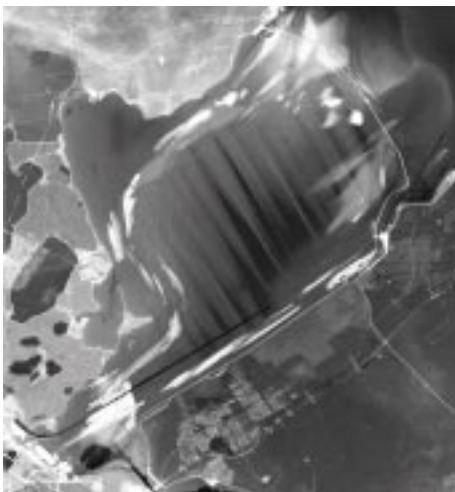

de diverse windrichtingen het sedimentatieproces zullen versterken. Het water wordt schoner.

Dat is de geologische kaart van de zandonttrekking uit het Markermeer. Zoals u ziet, we kunnen meer zand halen uit het gebied dat in het begin in het midden van de zee lag, maar nu dicht bij de bestaande polder.

We moeten de bodem van het meer verdiepen om een serie eilanden te kunnen construeren. Bovenop deze eilanden kunnen harde gedeel-

ten komen waar menselijke activiteit kan plaatsvinden. Er kunnen ook andere gedeelten bestemd worden voor andere, gespecialiseerde (landbouw)cultuur, zoals bloemen (hyacinten groeien daar erg goed). En deze ring, deze schaduw van een nooit gerealiseerde Markerwaard, kan het hele gebied transformeren in een systeem dat in de eigen behoeften kan voorzien. Eén van de belangrijkste aspecten van dit plan is een groot oermoeras, net buiten Lelystad op de bestaande dijk. Ik praat daar zo nog even verder over.

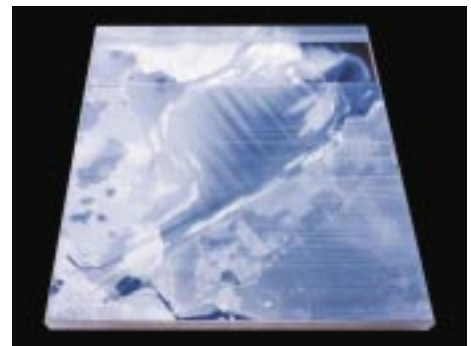

En dit is het plan in z'n gehele context.

Door een ring van eilanden te construeren die het water kan zuiveren en die kan voorkomen dat de historische dijken en de nieuwere dijken geruïneerd worden, creëren we ook een randvoorwaarde voor diverse andere ontwikkelingen. We kunnen in Lelystad en met de nieuwe eilanden, bijvoorbeeld ook een nieuw landschap creëren, waarbij Lelystad richting het water groeit. Voor Marken kunnen we een archipel van bewegende, ingesloten eilanden creëren, waarmee we een erg interessant natuurlijk milieu creëren. In het zuiden, tussen Almere en Waterland, kunnen we een eilandengroep creëren die een zeer interessante watermanagementoplossing biedt, namelijk om de Oranjesluizen in Amsterdam te openen en te verplaatsen naar wat wij 'Markerogen' hebben genoemd; een nieuwe vesting, een nieuwe verbinding tussen Amsterdam en Almere. En daarmee een nieuwe

ruimte in het zuiden creërend, waarmee de natuur in het hart van Amsterdam wordt gebracht. De historische ontwikkeling van Amsterdam richting de Zuiderzee die daarna werd verbroken, kan hiermee opnieuw worden 'uitgevonden'.

Dit is een plaatje van een oermoeras langs de dijk. Een oermoeras is eigenlijk wetland wat een ongelooflijke variatie in natuurlijk leven kan accommoderen. Een andere interessante oplossing van een oermoeras wordt hier voorgesteld. Mennobart stelt een versnelde aanleg voor van een

ongelooflijk natuurlijk landschap door hier en daar een dijk te openen en waterbeweging te versnellen. En dat Venturi-proces maakt gebruik van de verschillende waterpeilen aan beide zijden van de dijk als gevolg van wind. Als het stormt zal dat de waterstroming versnellen en het natuurlijke systeem 'schoonmaken'. Sommige van de randvoorwaarden kunnen gebruikt worden om de historische monumenten en dijken te preservieren waardoor de historische functie verrijkt wordt. Als we proberen Amsterdam opnieuw te verbinden aan de Noordzee, komen we uiteraard de bewegende eilanden tegen. Dat zou een idee kunnen zijn in plaats van een directe verbinding met de Noordzee; eilanden direct naar het centrum van het metropoolgebied in Nederland brengen. De historische dijken, de moderne dijken met diverse kwetsbaarheden en verschillende historische waarden, ze moeten op diverse manieren worden geëvalueerd. Dit zou waarschijnlijk een discussie moeten worden: hoe verrijk je ze, hoe organiseer je wat er omtrent die dijken gebeurt, met bewegende eilanden eromheen ter bescherming?

Dit is een plan voor Markerooig. Er kan een extensie van natuur komen die Amsterdam met Almere verbindt. En daarbinnen een nieuw vestigings-systeem. Ik zal niet in detail treden. Amsterdam, Almere, de nieuwe sluisen met scheepvaartroutes in het midden, hardere eilanden waar vestiging mogelijk is en overal eromheen een natuurlijk landschap. Marken, dat de naam aan deze plek geeft, ligt boven de zeespiegel. De vissers daar vonden een ongelooflijke technische oplossing om te leven met de wind, de stormen en de overstromingen: naar boven gaan! En natuurlijk, het gaat niet alleen om vestiging. Het gaat eigenlijk om één ruimte die in verbinding staat met natuur en de creatie van nieuwe geografie, een nieuwe mogelijkheid voor de herverbinding van het watersysteem met de omgeving. Dank u.

Jeroen Saris, dagvoorzitter

Dus wetlands en dergelijke. Ik zag iets zeer interessants in Las Palmas: het oude model van Amsterdam. In de zeventiende eeuw stroomde het de stad in en uit en dat is, denk ik, wat jij in ere wilt herstellen. Een andere manier van denken over een stad en water...

Maurits, jij bent de derde spreker. Maurits zal ons vertellen over de uitkomsten van het atelier, over de relatie Amsterdam en Almere, en de nieuwe verbindingen die daarbij horen. Maurits ga je gang.

Een visie op de ontwikkeling van het IJmeergebied door Maurits de Hoog

- Maurits de Hoog (1955) studeerde stedenbouw in Delft. Hij is momenteel als senioradviseur verbonden aan de dienst Ruimtelijke Ordening van de Gemeente Amsterdam. De Hoog publiceerde onlangs het boek '4 x Amsterdam, ontwerpen aan de stad'.

'Sinds afgelopen januari ben ik betrokken bij atelier IJmeer, het samenwerkingsverband van de gemeente Almere en de gemeente Amsterdam, waarin gestudeerd wordt op de ontwikkelingsmogelijkheden om het IJmeer een stap verder te helpen. De aanleiding daarvoor is het Integraal Ontwikkelingsplan Almere (IOP), enkele jaren geleden gepubliceerd, waarin het perspectief voor de lange termijn voor Almere is geformuleerd en waarin het gemeentebestuur van Almere nadrukkelijk zijn ambitie's voor de lange termijn neerlegde: flinke groei van de stad, wat mogelijk gemaakt zou kunnen worden mits er over een groot aantal operatie's rondom de stad te praten zou zijn. Op de plantekening ziet U nadrukkelijk de verbinding door het IJmeer met de centra van de regio Amsterdam, Zuidoost, Schiphol getekend met een nieuw stedelijk gebied daar omheen: Almere Pampus. Het ging bij het IOP om veertig-, vijftig-, misschien wel zeventigduizend woningen die op langere termijn in Almere nog gerealiseerd zouden kunnen worden. Daarmee zou Almere een belangrijke rol kunnen spelen in het onderbrengen van de woningbehoefte van de Noordvleugel. Bij een nadere uitwerking van deze ambities moeten we verder kijken dan alleen maar een schaalessprong van Almere, uitbreiding van het stedelijk gebied en nieuwe verbindingen. Want in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water, is er een aantal, laten we zeggen, praktische bezwaren geformuleerd die deze ontwikkeling niet zomaar mogelijk maken. Er zal echt aangetoond moeten worden dat een ontwikkeling in het water op een goede manier gecompenseerd kan worden en mitigerende maatregelen denkbaar zijn. Dat maakt het nodig om het hele natuurlijke systeem te bestuderen. Dat gebeurt behalve in het Atelier waarin Almere en Amsterdam samenwerken, ook in samenwerkingsverbanden met anderen, zoals de Vereniging Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de ANWB. Sinds anderhalf jaar werken deze organisaties samen aan wat de 'Verkenning IJmeer' genoemd wordt, waar gepraat wordt over mogelijke ontwikkelingen in en rond het IJmeer en waarin gekeken wordt hoe win-win situatie's tot stand kunnen komen.

Ik vertel u een aantal punten die daarin de afgelopen jaren aan de orde zijn geweest. Ik schets, de stand van zaken en voor zover nu mogelijk een aantal conclusies. Daarbij is van belang dat we er naartoe werken dat de studie in het najaar moet gaan landen in een perspectief voor de lange termijn waarin die win-win situatie's ook werkelijk handen en voeten hebben gekregen. Dat zou mooi gelijk op kunnen gaan lopen met de discussie over het Omgevingsplan.

Er is al eerder door anderen gesproken over het al dan niet voltooide project van de Zuiderzeewerken. U ziet hier de eerste plannen gemonteerd in de maquette van de grote schaal. Het is duidelijk dat wat betreft de inrichting van Flevoland al heel snel verder gedacht werd dan alleen aan golvend graan. Dat was natuurlijk in eerste instantie - geheel in de poldertraditie zoals we die sinds een aantal eeuwen hier in Nederland kennen - wel de rol van de nieuwe polders van de Zuiderzeewerken: agrarisch gebied. Het Structuurplan voor de Zuidelijke IJsselmeerpolders uit de jaren '60, ook wel 'de zomerjurk' genoemd, laat een heel vrolijk beeld zien van wat de Zuiderzeewerken zouden kunnen worden. Het ging ook om bossen en verstedelijking; Almere is hier aangeduid en een kern in het zuidelijk deel van de Markerwaard, en een onvoorstelbaar aantal lijnen dat verbindingen zou moeten leggen - niet alleen tussen de polder en zijn omgeving, maar ook op nationale schaal. Bijvoorbeeld de A30, waarover we vandaag in de krant weer wat lezen, de verbinding tussen Eindhoven en Alkmaar die in feite dwars door de polder zou gaan.

Op het moment dat er van uitvoering sprake was, was het perspectief van de jaren '60 echter totaal gekanteld. Met dit schitterende ongeluk in de eerste plaats: de Oostvaardersplassen, een natuurgebied van die we bij wijze van spreken cadeau kregen, door niemand voorzien, maar fantastisch.

Dat geldt in veel mindere mate voor het Markermeer. Op de foto, geschoten door onze astronaut, André Kuypers zijn duidelijke kleurverschillen te zien tussen het water van IJsselmeer en Markermeer. Dat duidt op het slibprobleem in het Markermeer. Het Markermeer staat niet meer in verbinding met het IJsselsysteem, er is geen afvoer meer van het water naar het IJsselmeer en de Waddenzee. Het slib gaat niet weg.

Dit is een belangrijk punt want de consequentie van al dat slib is dat de populatie van de vogels die richtinggevend zijn voor de beoordeling van de kwaliteit van deze habitat in de afgelopen jaren gedecimeerd is. In feite moet je zeggen dat het begrip 'woestijn' zoals dat hier gehanteerd werd door

Wouter van Dieren, de situatie goed aanduidt. We zullen dan ook een hele toer moeten uithalen om de doelen die horen bij die aanwijzing van IJmeer en Markermeer tot Speciale Beschermingszones te halen.

Wordt gekoerst op herstel dan moeten we al veel doen. Als we dan ook nog willen ingrijpen in het systeem, dan komt daar nog een reeks compenserende en mitigerende maatregelen bij.

Datzal een veelvoud zijn van wat er vlakbij Durgerdam voor de NoordHollandse kust gebeurd is bij de aanleg van de Hoekelingsdam, een compensatieproject voor IJburg. Het eiland is inmiddels volledig in bezit genomen door duizenden vogels, die hier deels ook gebroed hebben.

Voor het herstel van het natuurlijk systeem en de compensatie van nieuwe buitendijkse ontwikkelingen zullen we dergelijke projecten misschien wel op een schaal van 50 moeten doen. Het effect van dergelijke vogeleilanden is dat de kust bij de dijken beschermd wordt door een golfbreker. Veel belangrijker is nog dat er een luwe zone achter de dam ontstaat waar het slib neer kan slaan. Daardoor zal plantengroei mogelijk zijn en zullen een aantal van de belangrijke vogelsoorten wellicht terug keren. Dit soort aspecten zijn in de 'Verkenning IJmeer' uitgebreid aan de orde geweest, zo ook het voorstel om een slibgeulen te graven; geulen die net al in het voorstel van John Palmesino aan de orde kwamen, en die als een mogelijke slibvang zouden kunnen werken.

De meest recente stand in het denken is dat de slibproductie die samenhangt met de ondergrond in het IJmeer, met golven, op de lange termijn niet zal stoppen. De slibproductie is een proces dat altijd door zal gaan. Op lange termijn is een volledig schoon systeem dan ook geen realistisch perspectief. We zullen ons dan ook moeten oriënteren op mogelijke kwaliteiten van een slibrijk laaglandmeer. De voornaamste inzet zal dan het creëren van die luwe zone's in de randen zijn met name aan de Noord-Hollandse kust. Daar is het relatief ondiep en daar liggen de beste kansen om luwe zone's te maken. Als we er dan in slagen om die delen slibarm te maken, dan zou dat de plek kunnen zijn waar we al die soorten een nieuwe plek zouden kunnen vinden. We zullen de komende jaren aan moeten tonen dat dit systeem werkt, anders zullen we bij de Raad van State en het Europese Hof geen schijn van kans maken. Willen we hier nu opereren, willen wij een nieuwe verbinding, willen we buitendijkse ontwikkeling mogelijk maken, dan zullen we aan moeten tonen dat de compenserende maatregelen werken! Dat betekent dat de komende tien jaar juist daar de aandacht op gefocust zou moeten zijn. Dat is voor stedenbouwers zoals ik, even wennen; dat je bij wijze van spreken niet meteen de structuur van,

de verstedelijking begint te tekenen, maar dat er eerst een helder perspectief voor de natuur moet ontstaan.

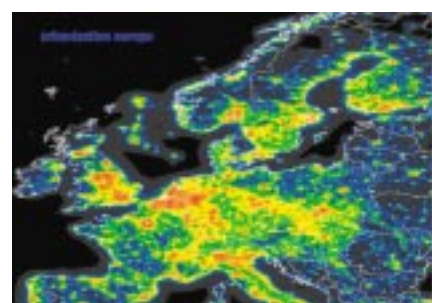
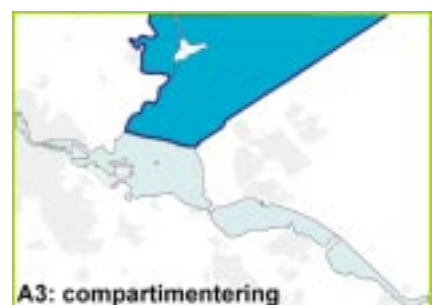
Ik zal u toch iets van mogelijke verstedelijking laten zien. Behalve de natuurkwestie speelt er ook een flink waterprobleem. Zojuist kwam in het voorstel van John Palmesino de mogelijkheid aan de orde om de Oranjesluizen te verschuiven naar het noorden, waardoor het IJmeersysteem losgekoppeld wordt van het Markermeer en een directe verbinding gelegd wordt met het Amsterdamse watersysteem.

Recente conclusie is dat een dergelijke ingreep tot 2050 niet aan de orde is. Inmiddels zijn de dijken, in ieder geval hier in Flevoland, voldoende versterkt. De Noord-Hollandse kust heeft op enkele plekken een stabiliteitsprobleem, maar is hoog genoeg. Voor de periode na 2050 zijn er nog verschillende opties. We zullen dus een plan moeten maken dat robuust is; een plan dat een koers uitzet, maar op langere termijn een aantal denkbare perspectieven op kan vangen. Dan zouden we Palmesino's voorstel absoluut niet onmogelijk moeten maken. Stel je voor dat het mogelijk is dat we vanuit Amsterdam het IJmeer op een nieuwe manier zouden kunnen bereiken. Dat zou natuurlijk fantastisch zijn!

Op wat grotere schaal beschouwd is dit natuurlijk de grote kwaliteit van het landschap: de noordelijke Randstad ligt tegen een gebied aan met een onvoorstelbare kwaliteit en die kwaliteit zouden we op een nieuwe manier moeten ontsluiten. We hebben natuurlijk de kust, met de duinen en het strand, wat niet alleen voor Amsterdammers, maar bij wijze van spreken tot ver in het Ruhrgebied de afgelopen eeuw recreatiegebied geworden is. De andere kant, deze grote waterplas, is daarentegen toch betrekkelijk marginaal ontwikkeld. Het heeft een enorme maat en fantastische luchten, maar wordt in feite alleen gebruikt door grote boten. Door middel van montages hebben we onderzocht welke andere perspectieven denkbaar zijn. De montage van de Kroatische kust laat zien dat de lengte van de randen vele malen verlengd zou kunnen worden. Met een eilandenrijk in het Markermeer ontstaat de mogelijkheid om veel meer recreatieve activiteiten op een goede manier te accommoderen. Niet alleen maar grote boten, maar ook veel kleinere, stranden, inhammetjes, havens.

Maar het gaat verder. In de stedenbouwkundige ontwikkeling van Amsterdam in de afgelopen twintig jaar is één proces bepalend geweest voor de nieuwe kwaliteit van de stad: de herovering van de waterstad rond het IJ.

De monofunctionele 19e-eeuwse haven- en industriegebieden zijn getransformeerd tot gemengd stedelijk gebied. De stad keert zich niet meer af van het water, maar is er juist op een nieuwe

manier op georiënteerd. Dat is gebeurd in het Oostelijk Havengebied en wordt nu verder doorgezet in de Houthavens en op IJburg. In de komende jaren zal dit proces rond de Noordelijke IJever nog in de versnelling gaan. Het is niet ondenkbaar dat in de komende drie decennia nog zo'n veertig- a vijftigduizend woningen rondom het IJ gerealiseerd gaan worden. Dan gaat het niet alleen maar over recreatie, maar ook over een nieuwe woonkwaliteit die geboden wordt. Het idee wat in Almere geboren is - de verstedelijking niet langer alleen maar binnendijks doen, maar ook de mogelijkheden verkennen om dat buitendijks te doen -, sluit vanzelfsprekend aan op de ontwikkeling van de nieuwe waterstad in en rond het IJ.

Pampus buitendijks kan het palet van woonmilieus in Almere bovendien radicaal uitbreiden. Aan de Vinex-achtige wijken met één pit in Almere Stad kan een aantal radicaal andere woonmilieus toegevoegd worden. Als u bedenkt dat Almere uitgroeit tot een stad met 300.000, misschien 400.000 inwoners en u vergelijkt dat met Utrecht, dan is duidelijk dat er een enorme stap gezet moet worden, wil Almere niet op de langere termijn een monocultuur worden...

Verbinding van Almere met de economische centra van de regio door middel van een nieuw openbaarvervoersysteem door het IJmeer, aanvullend op de huidige verbindingen over de Hollandse brug, is daarvoor voorwaarde, maar ook een enorme kans. Stel je voor: je stapt in Almere Pampus in en je stapt in de Weesperstraat uit, op Schiphol of op de Zuidas. Dat zijn kwaliteiten die we op dit moment onderzoeken. Wat zou dit voor systeem kunnen zijn? Metroverbindingen, trein, inmiddels zijn de zweefambities wat teruggedrongen, maar ook dat is voor de langere termijn niet uit te sluiten. Het betekent een brug door het IJmeer, wellicht niet alleen voor openbaar vervoer maar ook voor autoverkeer. Er werd al even verwezen naar de manier waarop Kopenhagen met Malmö verbonden is: door een brug met gigantische pylons. Realiseert u zich echter dat daar een zee-engte loopt, met containerschepen en tankers en dat we hier weliswaar met klippers te maken hebben, maar dat de schaal veel kleiner is. Het is goed denkbaar om meer samengestelde systemen te maken. Wouter van Dieren schetste al even de mogelijkheden om de verbinding door middel van eilanden heel anders vorm te geven. De brug wordt dan misschien niet het icoon van de samenwerking van Almere en Amsterdam, maar eerder een slim ingepaste verbinding met tunnels, bruggdelen en aquaducten, die zorgt voor een snelle bereikbaarheid van de economische centra, maar die geen dominante aantasting van het landschap vormt.

Hoe je dat doet - geen dominante aantasting, geen dominant

element in dat nieuwe landschap maken - dat is object van studie. Openheid van het IJmeer lijkt mij iets waar wij héél voorzichtig mee om moeten gaan; dat kun je maar één keer verknallen. Op dit moment wordt de hele range van brug tot en met tunnels uitgezocht, met alle tussenvarianten in hoogteligging, diepteligging, aquaducten etcetera. Uiteindelijk zal een afweging gemaakt moeten worden wat de beste is en daar zullen ongetwijfeld ook de kosten een belangrijke rol in spelen.

Ik sluit af met een paar plaatjes van het type verstedelijking, wat in Almere Pampus voorstelbaar is. Daarbij gaat het om de hele reeks. Van heel compacte varianten, aan wat meer samengestelde zoals we die her en der met name aan de Westkust van de Verenigde Staten en Canada aantreffen, tot aan meer gespreide. Dat kan natuurlijk ook drijvend. De hele range - van compact, direct georiënteerd op de openbaarvervoersverbindingen, en op een meer losse manier, wat verder weg -, de hele range zullen we aan moeten spreken. Stel dat er twintig-, misschien wel dertigduizend woningen komen, dan moet je er niet aan denken dat dat als één type op de markt gaat komen. Daar zullen meerdere smaken in moeten zitten. Dat is nu juist de uitdaging: een gedifferentieerd woningaanbod gecombineerd met verschillende soorten eilanden in een attractief natuurlijk landschap. De eerste tien jaar zal de nadruk moeten liggen op het creëren van een nieuw landschap, nieuwe natuur en nieuwe recreatiemogelijkheden. Dat zal de regio en Almere aantrekkelijker maken, maar zal ook een rol kunnen spelen als compensatie van verstedelijking in de periode daarna. De verstedelijking kan nog allerlei vormen aannemen. De uitdaging is die flexibiliteit er nog een tijdje in te houden.'

Jeroen Saris, dagvoorzitter

Maurits, jij ook bedankt voor je bijdrage. De conclusie is: we moeten ons eerst tien jaar bezighouden met het landschap en de verbetering daarvan. Daarna ontstaat er pas een basis om mee verder te gaan. Niet om verder te denken; dat mogen we nu al doen. Of straks, want we gaan eerst even pauzeren, zo gaat dat nu eenmaal met dit soort conferenties. Over een minuut of tien, vijftien zal ik een sein geven, dan moeten we weer terug zijn.

Studieproject universiteiten Delft, Wageningen, Stuttgart

UNI Stuttgart, Städtebau Institut / Wageningen UR, Landscape Architecture / Delft University of Technology, Department of Urbanism

*Peter de Bois, Delft University of Technology, The Netherlands
Karen Buurmans, Delft University of Technology, The Netherlands
Marjolein van Esch, Delft University of Technology, The Netherlands*

In het kader van de Studiedag “Grote Wateren” heeft het Atelier Almere – een gezamenlijk initiatief van de afdeling Stedenbouw van de TU Delft, de afdeling landschapsarchitectuur van Wageningen Universiteit en de gemeente Almere – een workshop georganiseerd in samenwerking met de afdeling Städtebau van de Universität Stuttgart. Het doel van deze workshop was het in kaart brengen van de samenhang en fysiek-ruimtelijke mogelijkheden van de grote wateren rondom Almere in het bijzonder en Flevoland in het algemeen; Randmeren, IJmeer en Markermeer, ter voorbereiding van het (nieuwe) Omgevingsplan Flevoland. Aan de workshop hebben ongeveer 15 ontwerpers vanuit de verschillende instituten deelgenomen. De uitkomsten van de workshop worden in dit artikel uiteengezet.

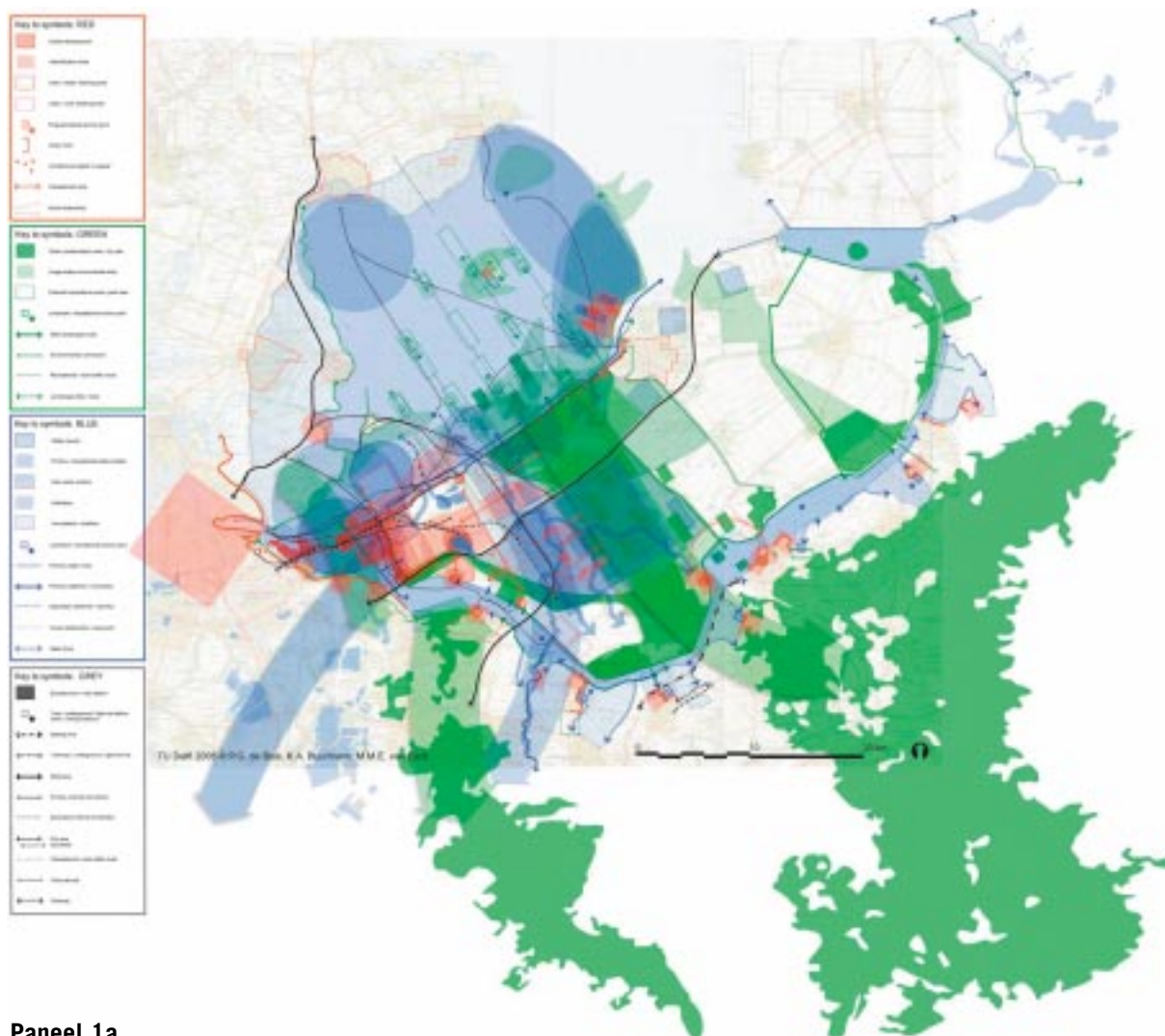
Atelier Almere

Atelier Almere is een ontwerp- en onderzoeksstudio van in totaal ca. 25 afstudeerders in de richtingen Stedenbouwkunde (TU Delft, TU Eindhoven), Architectuur (TU Delft) en Landschapsarchitectuur (Wageningen UR). De studio loopt nu ongeveer drie jaar en wordt mede ondersteund door de gemeente Almere.

Naast de afstudeerprojecten (MSc) speelt de studio ook een rol in het Bachelor onderwijs te Delft en Wageningen. Eveneens gedurende de drie jaar dat de studio draait zijn er verschillende jaarlijks terugkerende derdejaars practica waarin de stad Almere centraal staat.

Methode

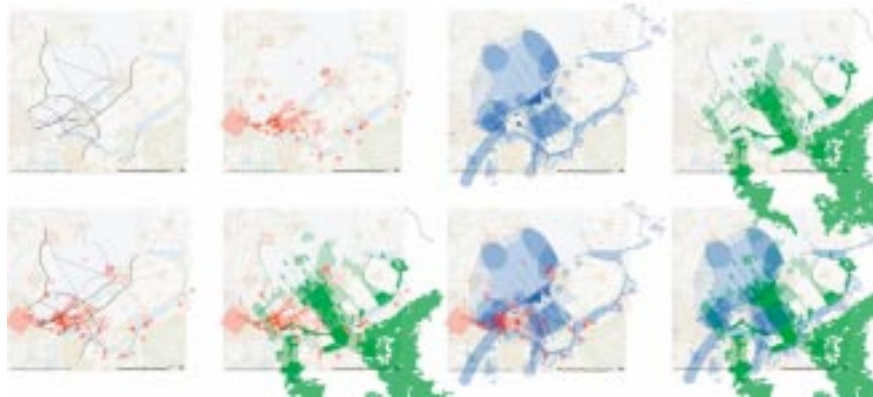
De opzet van de workshop en de verwerking van de resultaten heeft plaatsgevonden volgens een methode die ontwikkeld is gedurende een aantal jaren van onderwijs en ontwerpend onderzoek in verschillende plaatsen in Nederland (Bergen op Zoom, Tiel): het Strategisch RGBG Model. Het onderwerp van de Grote Wateren de vierde maal dat de methode wordt toegepast op de stad Almere en haar omgeving. Eerder zijn aan de orde geweest (1) het bestaand stedelijk gebied, (2) de “Vier Gezichten” van Almere, i.e. de directe relatie met het buitengebied en (3) de “stadslandschappelijke” ontwikkelingsassen. Alle tijdens de workshop geproduceerde individuele plannen, ideeën en concepten zijn door ons geïnterpreteerd en tot hun essentie – aan de hand van de zorgvuldig gedefinieerde legenda-eenheden – gereduceerd. De zo verkregen beelden zijn in lagen – ROOD, GROEN, BLAUW & GRIJS – op de topografische ondergrond geprojecteerd. De collage die zo ontstaat visualiseert de topologische kwaliteiten van het onderzochte territorium: identiteit en samenhang. Het is een compositie van potenties en intenties. “Overlap” (transparantie en “verzadiging”) en het aantal “hits” per element / legenda-eenheid geven inzicht in het strategisch belang van specifieke locaties, gebieden en lijnen alsmede de wenselijke relaties tussen afzonderlijke elementen / eenheden.

Paneel 1a
Totaalbeeld

Totaalbeeld

Op nationale schaal is een sequentie waarneembaar van watercompartimenten oplopend in schaal: de veenweidegebieden met de Vinkeveense en Loosdrechtse Plassen, het IJmeer, het Markermeer, het IJsselmeer en tenslotte de Waddenzee. De Flevopolders vormen een superpositie op een gedeelte van deze serie en bepalen de maat en schaal van de omringende meren; Randmeren, IJmeer en Markermeer. Het IJ, IJmeer en Gooimeer vormen hierin een lineaire, aan elkaar gekoppelde samenhang in de richting NW – ZO, parallel aan de dominante richting van de Noordvleugel van de Randstad. Loodrecht op deze richting staat de flankerende beweging van het Markermeer en IJsselmeer aan de westzijde, en de Randmeren inclusief de nog aan te leggen retentiegebieden langs de Noord-Oostpolder aan de oostzijde. De kusten van de oude Zuiderzee zorgen ervoor dat er een groenblauwe gradiënt opgespannen wordt, dwars door de polder heen, zodat de continuïteit van het waterlandschap gewaarborgd blijft.

Paneel 1 b

Afzonderlijke lagen en specifieke combinaties

GRIJS / ROOD /
BLAUW / GROEN

GRIJS - ROOD
ROOD - GROEN
ROOD - BLAUW
BLAUW - GROEN

GRIJS

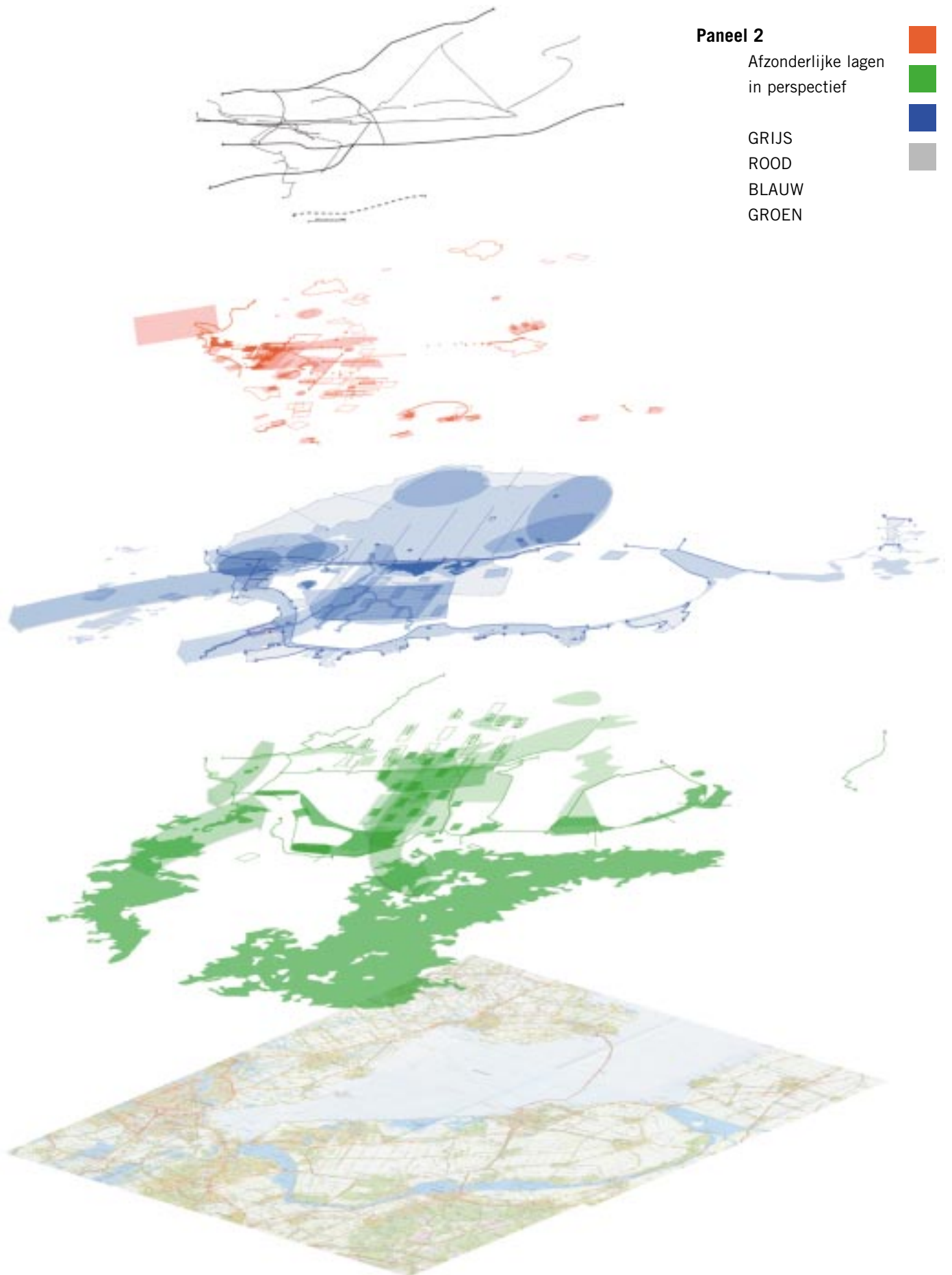
Het gebied heeft een sterke transitfunctie in ZW - NO richting. Ter plaatse van de nieuwe inundatiegebieden dient de infrastructuur opgetild te worden. • Afhankelijk van de verdere aanlanding van de verbinding met de Noordvleugel, Amsterdam of Noord-Holland vindt een verdere compartimentering van het overgangsgebied tussen IJmeer en Markermeer plaats. De keuze van de aanlanding moet in overeenstemming zijn met de kenmerken van de verbonden territoria.

ROOD

Bij de bestaande en nieuwe nederzettingen is sprake van een sterkere markering van de overgang stad – water door middel van een dichtheidsgradiënt. In het landelijk gebied dat getransformeerd is tot wetlands is sprake van een “puntconcentratie” van het rood. • De ZW wand van Almere kent een sterke verstedelijking met een typologie van groene en blauwe pleinen in het rood. • Aan het Almeerdermeer is sprake van een “transparante” verstedelijking als onderdeel van een stedelijke gradiënt, die voortkomt uit de relatie Almere Haven - Almere Centrum en de puntconcentratie in de groenblauwe gradiënt. • Aan de Markerwaarddijk ter hoogte van Lelystad is een gebied gesitueerd voor amfibisch wonen met stads- en waterpleinen. • De stedelijke as Harderwijk – Zeewolde wordt gesloten, waardoor het Wolderwijd een ingesloten watercompartiment wordt.

BLAUW

In de wateren rondom de Flevopolder is sprake van compartimentering. Superpositie van de polder heeft de maat en schaal van Markermeer, IJmeer en Randmeren bepaald. Het centrale midden van de polder kent een watergradiënt die als uitbreiding van en aanvulling op de Oostvaardersplassen de relatie Randmeren – Markermeer hernieuwd. • Aan de polderzijde is de overgang land – water “hard”, slechts genuanceerd door toevoegingen in het binnendijks en buitendijks gebied, zonder aantasting van de functie van de dijk. Aan de oude landzijde is de overgang land – water “zacht”, met plaatselijke verlegging van de waterkering t.b.v. overloopgebieden. • Langs de Randmeren zijn inundatie- en infiltratiegebieden gesitueerd, ieder met een waterplein gekoppeld aan een stedelijke nederzetting, ter vergroting van de relatie van de Randmeren met het achterland. Deze typologie van Randmeren wordt doorgezet langs de oostgrens van de Noordoostpolder. • In Waterland en de Streek zijn mogelijkheden voor overloopgebieden, waardoor een flexibele kustlijn ontstaat. • In het Markermeer worden diepe geulen aangebracht loodrecht op de overheersende windrichting, ter bevordering van de waterzuivering. • Het oude Eemdal wordt weer herkenbaar gemaakt door acceptatie van de bodemdaling. Dit dal vormt de kern van het inundatiegebied tussen de Oostvaardersplassen en het Horsterwold.

GROEN

De typologie van geconcentreerde groenzones in de vorm van grote landschappelijke eenheden en groene corridors wordt geïntensiveerd. • Er zijn drie landschappelijke gradiënten waarneembaar, loodrecht op de overheersende transitrichting: (1) de eerste wordt gevormd door de relatie Gooi – Waterland, met het eiland Pampus als steppingstone; (2) de tweede wordt gevormd door de relatie Veluwe – het centrale midden van de polder – Markermeer – De Streek. Deze gradiënt overlapt gedeeltelijk een belangrijke blauwe gradiënt, waardoor een interessante serie gebieden ontstaat. In de polder vormen wetlands en terpen elkaar contramalg; in het Markermeer de geulen en eilanden; (3) de derde landschappelijke gradiënt wordt gevormd door de Swifterbandstrook, met versterking van de dijk als landschappelijke drager. Daarnaast bestaat er een mogelijkheid voor een vierde gradiënt op de grens van de Noord-Oostpolder en Friesland, gecombineerd met een blauwe gradiënt Beulakkerweide – Weerribben – Grote Brekken. •

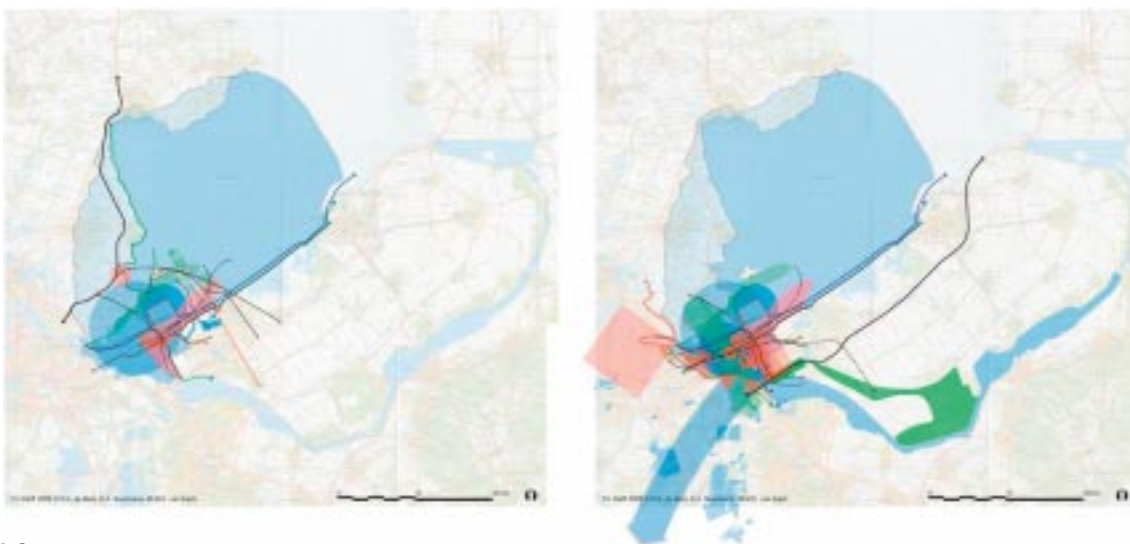
De Markerwaarddijk wordt opgenomen in een serie van ondieptes en wetlands, waardoor de barrière tussen Markermeer en IJsselmeer visueel verzacht wordt.

Deelgebieden

Er zijn nu voor Flevoland vijf gebieden te onderscheiden: (1) het “Almeerdermeer”, (2) het IJmeer, (3) het Markermeer, (4) het centrale midden van de Zuidelijke Flevopolder en (5) de Randmeren. Deze reeks omvat naast de drie basiseenheden twee aanvullende elementen of “schakels”:

Ad (1) Afhankelijk van de nieuwe relatie van Almere met respectievelijk de Noordvleugel (A1, A2), Amsterdam (IJburg) of Noord-Holland (Marken, Purmerend) zal een verdere compartimentering van het overgangsgedebied tussen IJmeer en Markermeer ontstaan, dit tussengebied hebben wij de naam “Almeerdermeer” gegeven. Door de nieuwe compartimentering wordt de historische sequentie van watervlakken aangevuld en hersteld.

Ad (4) Gezien de centrale positie van het hart van de Flevopolder in relatie tot grootschalige ecologie en waterhuishouding is het van belang ook hier uitspraken over te doen; het is een onlosmakelijk deel van het geheel van de Grote Wateren.

Paneel 3a

Deelgebieden

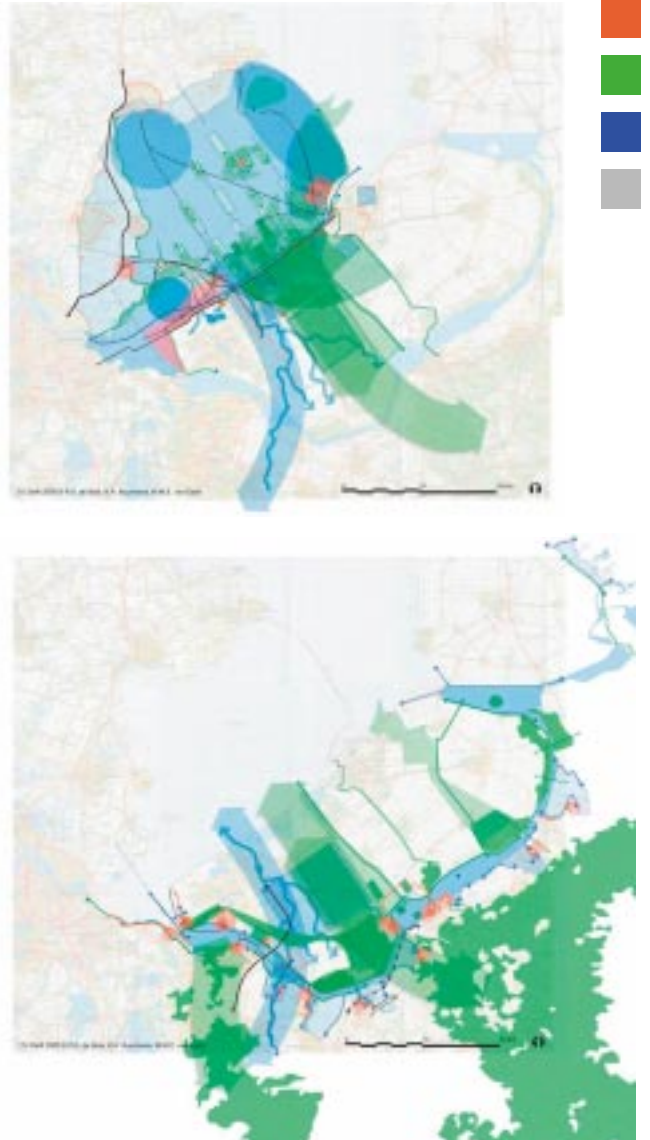
ALMEERDERMEER

IJMEER

Paneel 3b

Deelgebieden

MARKERMEER
POLDERGEBIED
RANDMEREN

Conclusie

De voorgestelde ingrepen versterken de specifieke eigen karakteristieken van deze gebieden en daarmee de mogelijkheid zowel in waarde als gebruik tot een goede duurzame inrichting te komen. Ingrepen in de groene en blauwe gradiënten zorgen voor een grote variatie in schaal en thema in het horizontale vlak enerzijds en in diepte- cq hoogteverschillen onder en boven water in het verticale vlak anderzijds. Ingrepen in de rode gradiënt zorgen voor een intensievere relatie met groen en blauw en een sterkere residentiele concentratie op de overgangsgebieden stad - land en stad - water, de groene en blauwe concentratiepunten concretiseren deze relatie. In de grijze gradiënt is de transitrichting noordoost - zuidwest, evenwijdig aan de dominante richting van de sequentie van watercompartimenten, haaks daarop worden de landschappelijke gradiënten zoals eerder genoemd vormgegeven.

Discussie

Jeroen Saris, dagvoorzitter

Dames en heren, we gaan weer beginnen. Het vervolg is dat wij vier deskundigen hebben gevraagd om elk op zijn minst één vraag te stellen aan de sprekers. Dat doen we in drie rondes. We doen het kort en krachtig, anders gaat het helemaal niet goed. Het is nu vijf over vier en om vijf uur wilden we met het programma klaar zijn. Dat betekent dat we per ronde hoogstens twintig minuten de tijd hebben. Het is dus niet de bedoeling dat u in tien minuten een probleem uitlegt om voor te leggen aan de sprekers. Dan krijgen we een antwoord van een half uur lang en dan is er hoogstens één spreker aan het woord geweest. Het moet even op tv-tempo zal ik maar zeggen. Ik denk dat het ook wel goed is, omdat er dan in elk geval een diversiteit aan vraagstukken op tafel komt en ik denk dat we daar meer aan hebben dan wanneer we op een paar punten heel erg de diepte ingaan...

Dus wat speelt er nu als we iets willen met het Markermeer en het IJmeer?. De heer van Wijmen, oud kamerlid voor het CDA en deskundige op dit gebied, vooral voor wat betreft de juridische kant, ik zou u willen vragen om te beginnen. Kunt u dat aan deze kant doen? Vermoedelijk zijn de kwesties die u aan de orde stelt ook gelijk de kwestie's die voor drie sprekers aan de orde zijn. Dus dan hebben we meteen een flinke slag geslagen.

Peter van Wijmen

Projecten als deze met een geweldige visionaire toon, stranden vaak in het moeras van onze Nederlandse regelgeving. Over onze regelinspraak ben ik best wel pessimistisch. Ik geef een paar verwijzingen. Er is bijvoorbeeld de Brabantse commissaris van Agt, die werd geconfronteerd met de verplaatsing van het Autotron van Drunen naar Rosmalen. Er waren allerlei overheden bij betrokken, voor allerlei subsidies, ontheffingen en allerlei goedkeuringen. Toen heeft hij één ambtenaar in het provinciehuis aangesteld, die heeft hij bevoegdheden toegekend met overlegstatus en zo. En hij heeft daartegen gezegd: 'Jij coördineert alles voor die verplaatsing. En binnen één jaar was het bestemmingsplan rond en waren alle vergunningen uitgegeven. Het Autotron is succesvol verplaatst door Libema die als voorwaarde had gesteld: 'als jullie mij niet faciliteren met die vergunningen, dan begin ik er niet eens aan.' Dat is een goed voorbeeld.

Een slecht voorbeeld nu. U kent allemaal de IJzeren Rijndiscussie. Net zoals ik lees u allemaal bij het ontbijt het Financieel Dagblad, mag ik hopen? Vanmorgen stond er in die krant een stuk: 'Peijs maakt geen haast met IJzeren Rijn'. Daarin staat dat er tal van vergunningen nodig zijn voor de IJzeren Rijn en dat het heel moeilijk is, die IJzeren Rijn. We hebben daarover een zaak verloren bij het arbitragehof. Het laatste gedeelte van het stuk lees ik u voor: 'Gezien de jarenlang planologische besluitvorming verwacht een deel van de Tweede Kamer dat het wel vijftien tot twintig jaar kan duren voordat er gebouwd gaat worden.' Nou denkt u allemaal: 'hè?' en nu komt de vraag, die is tweërlei. Hij geldt eigenlijk voor alle inleiders, maar ik begin toch bij de heer Van Dieren, met zijn enorme visionaire kracht, die in alle delen van het land al meer van dit soort netelige dossiers aan de kant heeft weten te schuiven. Als je kijkt naar het Europese recht, dan zie je de Vogelrichtlijn, de Habitatrichtlijn en ook de Kaderrichtlijn Water en het zijn er nog wel meer. Dan moet je er serieus bij stilstaan of je zo'n project überhaupt van de grond krijgt als je niet van te voren reeds die toetsingen door hebt gemaakt, en dan bedoel ik met name artikel 6, derde en vierde lid, en de vierde huisrichtlijn die zeggen dat als je van te voren weet dat een project nadelen kan opleveren, geen schade kan doen, voor natuurwaarden van speciale beschermingszones –en het Hof is heel streng– je er niet eens aan hoeft te beginnen. Behalve dan als er sprake is van een groot maatschappelijk belang. Als er dwingende redenen zijn waardoor projecten in het openbaar belang zijn dan mag je er wel aan beginnen, als je tenminste compenseert. Dit hele gebied is één hele grote beschermingszone op allerlei mogelijke manieren: wetlands, natuurbeschermingswetaanwijzing, grote fraaie landschapseenheden,

speciale beschermingszone. Daarom vraag ik me af of je daar niet een slag kunt maken?

Ik denk dat als je nu dat Markermeer beschouwt, die grijze vlek op de kaart van mijnheer Palmesino, dan zeg je misschien door dit allemaal te gaan doen, door zo'n visie te ontwikkelen en al die plannen te gaan maken dat je zoveel natuurkwaliteit toevoegt, dat je daardoor die compensatie met het werk zelf veroorzaakt. Dat zou dan wel betekenen dat er in een buitengewoon vroeg stadium, eigenlijk nu, met Brussel gepraat moet worden. Dat wil zeggen: met de goede mensen, op de goede manieren, want ook al zijn we tegen het verdrag, dan krijg je toch nog met Brussel te maken. Dat is vraag één.

En vraag twee gaat een beetje richting meneer De Hoog. De nieuwe Wet 'Ruimtelijke ordening' komt eraan. Daardoor verliezen wij planstructuren en ik kan die vraag ook stellen over de hoofden heen aan de mensen van Flevoland: waarom werk je nog aan een omgevingsplan, als je weet dat 't straks verdwijnt? Is het niet een moeilijke rechtsbeschermingssituatie van de Wet ruimtelijke ordening, ook in de toekomst, dat je met die plannen - hoe mooi ze ook zijn, ook al ben je akkoord met een aantal actoren zoals de ANWB, VNO-NCW, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, de Landschappen, de vakverenigingen -, blijft steken op individuele belangen? De individu maakt bezwaar, gaat naar de rechtbank, die gaat naar de Raad van State, hij maakt bij elke vergunning bezwaar .. Dit is één van de grootste probleempunten in het verhaal van deze planologie, als je tenminste niet wilt dat het pas gebeurt in de 22e eeuw. Want het is Nederland maar heel moeizaam. Dat was het.

Jeroen Saris

Er zijn nu twee grote problemen neergelegd, waar we zo direct op ingaan. Als tweede wil ik Janneke Kuysters vragen om haar vragen voor te leggen aan de heer Van Dieren. Janneke Kuysters heeft een hele expertise op het gebied van met name de leisure en het management daarvan, verkregen door studie en werk. Ze is onder andere directeur geweest bij de Efteling, dan weet u vanuit welke achtergrond zij spreekt. Vindt u dat er mooie plannen zijn gepresenteerd die veel ruimte geven voor dit soort projecten?

Janneke Kuysters

Ik heb wat cijfers nageslagen over recreatie en toerisme, met name op het gebied van watersport, want we hebben het over een gebied waar watersport erg belangrijk is. Ik maak me een beetje zorgen. Ik ga geen betoog houden, maar ik probeer het een beetje in te leiden. Toen Dirk Frieling mij belde voor deze bijeenkomst en hij uitlegde wat de bedoeling was, heb ik de term beginspraak gelanceerd. Want dit is eigenlijk beginspraak: je moet elkaar aankijken voordat de feitelijke juridische situatie begint. Ik zit hier om iets te zeggen over de recreatie en daar vragen over te stellen. Als ik naar de plannen kijk, zeg ik: in de beginspraak mag ik mij zorgen maken. Veel van deze plannen moeten uiterst toekomstproof zijn, lang bestendig zijn. Recreatie, dat is heel erg van nu. Het ontstaat nu en het is steeds sterker aan het groeien, met name aan de grensgebieden, waar mijn vragen over gaan.

In die grensgebieden is er enerzijds het wonen –en het plezier wat mensen beleven aan de prachtige woonomgevingen die zullen ontstaan in de nieuwe situaties– en aan de andere kant de recreatiedruk op diezelfde gebieden. Want je kunt op een eiland schitterend wonen. Ik weet zeker dat daar ongelofelijk fraaie dingen zullen verrijzen. Maar als je daar dan woont en je krijgt twintig bootjes voor je deur, is het nog maar de vraag of je dat zo leuk vindt. Een aantal voorbeelden hiervan vind je bij wat oudere recreatiegebieden, ik noem bijvoorbeeld de Loosdrechtse Plassen of Zeeland. Doordat er daar bijvoorbeeld woningen worden gebouwd, wordt de verdere ontwikkeling van de bestaande en de nieuwe recreatie behoorlijk bemoeilijkt.

Even voor uw begrip, ik heb toeristisch-recreatieve cijfers meegenomen van de afgelopen tien jaar. Gewoon om even aan te geven waar mijn zorg vandaan komt, en misschien dat het helpt in de beantwoording van uw vraag.

Als we kijken naar de toename van de dagtocht 'fietsen' in de afgelopen tien jaar ruim 27% meer dag-

tochten. Het aantal watersportdagtochten is met 4% toegenomen, kustrecreatie met 16% en wandelen met 10%. Dat is allemaal in de afgelopen tien jaar gebeurd. Dat zijn gigantische groeicijfers! Het wordt nog spannender als we kijken wat die mensen besteden. Alleen maar de bestedingen. Deze cijfers zijn al drie jaar oud, want het wordt maar eens in de vijf jaar gemeten. De bestedingen aan dagtochten alleen al, voor wandelen, fietsen en watersport, bedragen 600 miljoen euro. Dat gaat dus over een behoorlijke economische macht. Natuurlijk, bedrijventerreinen zijn economische machten, wonen is een economische macht. Ik heb een vraag aan u drieën: hoe ziet u de zonering tussen het recreatieve gebruik van het gebied, met name wandelen, fietsen en watersport, en de woonfunctie, de bedrijvigheid, de industriële functie en de natuurfunctie?

Jeroen Saris

Dan gaan we door naar Mennobart van Eerden, werkzaam bij Rijkswaterstaat Riza en erg deskundig in wetlands en dat type ontwikkeling van water.

Mennobart van Eerden

Wat mij opvalt is het feit dat in de plannen van Wouter van Dieren, een perfect spreker en altijd boeiend om de mensen scherp te houden, de natuur van het open water wat gebagatelliseerd wordt. Alsof de open ruimte geen eigen kwaliteit zou zijn en kale dijk geen functie zou hebben. Alsof honderdduizend toppeereenden een toevallige samenscholing van vogels zou zijn die de vissers, de windmolenbouwers, en misschien wel de automobilisten alleen maar voor problemen zou stellen. In zijn plannen zien we dan ook een verregaand opsouperen van het open water. In de versie van 1996 zal het IJsselmeergebied een soort Doggersbank van de laatste IJstijd worden. Ik chargeer maar even om duidelijk te maken hoe groot het ruimtebeslag is van die nieuwe wetlands ten opzichte van de huidige ondiepe meren. Het overblijvende restwater, ik noem het echt restwater, is natuurlijk geschikt om in te varen, maar het zal ver afstaan van de huidige kwaliteit met een rijke visstand, met daarin onder andere dat kleine visje, de spiering. Mosselen zijn genoemd, maar die spiering is ook heel belangrijk in het geheel.

In Europees opzicht speelt dit merensysteem een heel wezenlijke rol, want deze habitats zijn op Europese schaal werkelijk de moeite waard en zeer schaars. Geomorfologisch ondiepe meren zijn niet zo talrijk. Het Oost-Baltische gebied vriest het immers dicht; al die vogels die uit dat grote Russische achterland komen, moeten ergens heen. Het is niet zo toevallig dat wij hier die grote waarde hebben waar wij wat mee moeten. Nou is mijn vraag aan Wouter met name: waarom is er in die plannen zo nadrukkelijk die zoekruimte voor die nieuwe wetlands, die gelegen zijn binnen de huidige grenzen van IJsselmeer en Markermeer? Met andere woorden, zou het niet eenvoudiger zijn een dergelijk waterlandschap ook te realiseren in de belendende polders? Oftewel, waarom zouden we de zaak niet omslaan van buiten naar binnen, omdat de planologie altijd zoekt naar het gebruik door de mens van het water? Wat jij natuurlijk zegt: het is niet alleen dóór de mens, maar ook vóór de wetlands, maar goed we kunnen natuurlijk ook de andere kant op. Dat is dus mijn vraag.

Een tweede, wat meer samenhangende vraag: Je houdt een pleidooi voor wat dynamiek. Ik ben er heel blij mee dat je zegt: 'Ik wil dynamische natuur'. Ik denk dat belangrijk is dat we ervoor zorgen dat die natuur in de toekomst niet statisch is, maar dynamisch. Maar hoe moet ik in jouw plannen de koppeling met die dynamiek zien? Je komt al met die tien mega-wetlands aan die we uiteindelijk in het Markermeer zoekgebied moeten komen. Kan je daar nog iets meer over zeggen? Hoe zie je dat zelf? Wat is dan die dynamiek in die wetlands? Is er een koppeling met een rivier of is er een koppeling met de Waddenzee en/of de Noordzee? Hoe zit dat? Ik denk dat ik nu stop, anders soupeer ik teveel tijd.

Jeroen Saris

Oké, de laatste. Henk van Wezel, deskundige in de waterhuishouding. Kom er maar bij staan, er zijn al wat vragen aan je voorafgegaan.

Henk van Wezel

Ik heb eigenlijk aan alle sprekers slechts één vraag rondom het inspelen op de klimaatverandering vanuit hydrologische optiek. Met name het Markermeer en het IJsselmeergebied zijn heel belangrijk als waterbergend systeem, dat als buffer klem zit tussen een stijgende zeespiegel en toenemende rivierafvoeren van de IJssel in de toekomst. En ook omdat vanuit de droogteproblematiek die in de toekomst zal plaatsvinden, de aanwezige zoetwatervoorraad van groot belang is. Het IJsselmeergebied, waaronder ook het Markermeer, levert namelijk zoetwater aan gebieden van het Rijnland tot en met Drenthe. Wat van belang is: hoe gaan we om met de flexibiliteit in het waterpeil Markermeer-IJsselmeergebied? Want die flexibiliteit maakt dat je kunt bergen en dat je eventueel water kunt afstaan aan de gebieden die ik net noemde. Dus met andere woorden: hoe zit het in die concepten met de flexibiliteit in het peilbeheer? Want als het zo is dat die concepten leiden tot een vaster stellen van de peilen, dan gaan die genoemde waardevolle functies verloren. Om maar een voorbeeld te noemen van het Markermeer: het verdwijnen van de reservering van de Markerwaard uit de Nota Ruimte is voor een groot deel te wijten aan deze twee belangrijke functies die het gebied voor de toekomst heeft (waterberging en zoetwatervoorraad). Ik ben dus heel benieuwd hoe de ontwerpers van de gepresenteerde concepten daarmee omgaan.

Voor enkele sprekers bij die vraag de volgende specifieke aandachtspunten.

Aan Wouter van Dieren de vraag: hoe kunnen de gepresenteerde natuursystemen bestaan in een flexibel waterpeil? Hoe kunnen ze daarmee omgaan? Mochten ze namelijk alleen kunnen bestaan bij huidige of toekomstige vaste peilen dan komen evengoed de genoemde waterfuncties ernstig in het geding (waterberging en zoetwatervoorraad). Daarnaast nog een vraag voor Wouter van Dieren, hij noemde het zelf al: hoe ga je om met de oppervlakte aan eiland? Of ze in het systeem passen is een kwestie van zandbalansen, maar in de toekomst zul je een structureel stijgend meerpeil moeten incalculeren. Dat betekent dan sowieso 50 of 100 centimeter hogere eilanden en je krijgt zo in het systeem toch aardig grote hoogteverschillen. Dus ik vraag me ook technisch gezien af hoe dit allemaal op zijn plaats te houden is.

En voor John Palmesino dan de vraag: hoe moeten we omgaan met de flexibiliteit in de peilen zowel in het deel dat ligt gekoppeld aan Amsterdam als het deel dat eigenlijk resteert als Markermeer?

Aan Maurits de Hoog de vraag: dat was natuurlijk wel een leuk concept, het Pampus-Buiten, er is een grote diversiteit van woonvormen, zowel direct aan het water als drijvend enzovoort. Maar ik wil ook graag weten wat de ideeën zijn om die diversiteit te realiseren samen met fluctuerende peilen? Ik ben heel benieuwd hoe dat zou kunnen, want daar liggen volgens mij heel leuke aanknopingspunten voor innovatieve inrichtingen.

Jeroen Saris

Dan nu Wouter van Dieren. Er is een hele serie vragen gesteld. Ik zou zeggen, we beginnen met de beantwoording. Wouter de eerste juridische kwestie maar.

Wouter van Dieren

Oké, in antwoord op Peter van Wijmen, die dossiers. Jij refereerde aan andere dossiers die we ook opengebroken hebben en het is met name de Waddenzee waar je aan denkt. Nou het heeft in totaal twee jaar geduurd voordat we dat dossier, –wat helemaal vast zat, met kokkelvisserij en gaswinning– opengebroken hebben tot het kabinet en kamerbesluiten aan toe, dus een heel korte tijd. Ik wil Maurits even geruststellen, die had het over tien jaar, maar het kan dus veel sneller.

De kunst is inderdaad, Peter, dat je van te voren, in de planvorming, al weet of je wetenschappelijke hypothese over die Vogel- en Habitatrichtlijnen in orde is. En daar zijn we toen van uitgegaan. En waarom? Wij wisten dat de wetenschap van het NIOZ, Alterra, RIKZ door allerlei oorzaken ondergesneeuwd was geraakt. In feite hebben we die wetenschap weer boven water getild en gezegd: 'Hier gaat het om'. De media wisten het niet, en de Kamer wist het niet. Dus: wetenschappelijk de nek uitsteken; de kern was dat we een wetenschappelijke hypothese hadden. In de wetenschappelijke hypothese bij het plan dat we hier

hebben, zit een hele reeks win-winmogelijkheden. We hebben dat de afgelopen jaren getoetst bij planologen, waterkundigen, biologen. De meesten zeggen: er zitten win-winpotenties in. Maar Henk, in antwoord op je vraag, dat weten we nog niet zeker. Die waterhuishoudkundige dingen zijn mijn vakgebied niet. Wat ons wel opviel, is dat jouw collega's daarover vaak van mening verschillen, fors zelfs. Daar hebben we nog geen antwoord op, dat moet kennelijk nog een keer uitgezocht worden, daarom zitten GeoDelft, en het waterbouwkundig lab, in ons consortium.

Jeroen Saris

Is het nou volstrekt helder welke waarde Europese richtlijnen hechten aan dit gebied, of zijn het er zoveel dat ze onderling tegenstrijdig worden?

Wouter van Dieren

Peter heeft gelijk, de Vogel- en Habitatrichtlijn is de belangrijkste. Daar heeft Mennobart het ook over gehad, en de essentie van deze richtlijn wordt vaak niet goed begrepen. Je moet een zogenaamd passende beoordeling maken. De meeste mensen denken dan: 'ik tel de vogels, ik tel de vissen, en de doelstelling van de instandhoudingsverklaring die daarbij moet, gaat over het in stand houden van die hoeveelheden vogels.' Waarschijnlijk is dat niet zo. Waarschijnlijk is het zo dat het op systeemniveau moet worden aangestuurd en dan mag je waarschijnlijk –maar dat moeten we nog uitzoeken Jeroen– dan mag je waarschijnlijk zeggen: ik heb 80.000 duikeendjes, daarvan blijven er 40.000 over in de nieuwe situatie, maar ik krijg wel die en die soorten terug. En die nieuwe situatie moet ik dan kunnen verantwoorden als een betere dan die ik had.

Dus Mennobart, een antwoord voor jou: ik onderschat het niet, ik denk alleen dat we deze vervanging hebben. We hebben dat gisteren nog met Vogelbescherming, Natuurmonumenten doorgesproken en we denken ongeveer langs dezelfde lijn.

Dus antwoord op de vraag van Peter van Wijmen en Mennobart van Eerden: de individuele belanghebbende blijft een probleem, dat gebeurt altijd. Maar bij die gaswinning in de Waddenzee wordt nu niet langer gewerkt met de 57 procedures die nodig zijn, maar met de Rijksprojectenregeling. Volgens mij is dat de eerste keer dat dit gebeurt. Klopt dat Dirk? Dat zit in de nieuwe wet hè? Nou dat is dus de eerste keer, en daarmee kun je een hele hoop van die conflicten passeren.

Janneke, wij zaten bij de Hiswa over dat probleem te praten. We hadden ons gerealiseerd dat we daar veel te weinig kennis over hebben, ook in het consortium, en we zijn naar de Hiswa gestapt. En we zeiden: we moeten kennis hebben van recreatie. Die getallen die jij noemt, dat was 600 miljoen. Staggering! Zit daar de bruine vloot ook bij? Daar hadden ze het ook over, het moet enorm veel geld zijn wat daarin omgaat.

Janneke Kuysters

De bruine vloot is een factor van enorm belang op het IJsselmeer. Die wordt steeds groter en daarmee is ook die bovenregionale verzorgingsfunctie van het IJsselmeer heel sterk onderstreept. Ook aan de oostkust van het IJsselmeer is juist die bovenregionale verzorgingsfunctie van belang, en daarmee het economische belang van toerisme op het IJsselmeer.

Wouter van Dieren

Het aardige is dat wij bij de Hiswa hebben geleerd: het grote open water, dat is iets wat zij en ook wij willen houden. Dat is iets wat Mennobart al genoemd heeft, je komt dan al gauw uit bij de ringarchipel van John Palmesino, die is logischer. Dus de verhouding weten we nog niet, dat is een kwestie van de afspraak; het komt er nog uit.

Janneke Kuysters

Mijn vraag ging met name over zonerings. Als je een woonfunctie creëert op die eilanden, dan krijg je onmiddellijk conflict met de steeds toenemende vraag naar ruimte voor recreatie. Hoe los je dat op?

Wouter Van Dieren

Je hebt gelijk. Er moeten verhoudingen worden gezocht. Bij de Hiswa zeiden ze dat open water voor hen van belang is. Maar ook de Stichting Waterrecreatie zat aan tafel en die zeiden: wij willen er 400 kilometer kust bij en daar mag gewoond worden, daar mag alles. Hoe die verhouding dus moet... ? De één zegt: 'We willen open water'. De ander zegt: 'Nee. 80% van de waterrecreatie gaat om hele kleine tochtjes. We willen klein water en veel haventjes, vaardoelen en dat soort dingen.' Dus dat is nog een behoorlijk vraagstuk en daar zal absoluut veel over gekibbeld worden.

Janneke Kuysters

In Nederland zijn we juist goed voorzien van dat kleine water met haventjes en stadjes enzo. Dat is met name waar je de motorrecreatie vaak ziet.

Wouter van Dieren

Ja, maar ook kleine zeilvaart.

Janneke Kuysters

En de kleine zeilvaart. Maar het grote water van het IJsselmeer is, op Zeeland na, eigenlijk de enige plek waar we veilig kunnen varen op binnenwater. De volgende stap is dat ze de Noordzee op gaan, en dat is redelijk gevaarlijk.

Wouter van Dieren

Dat ben ik niet met je eens. De Waddenzee is veel veiliger dan het IJsselmeer, ik ben een zeiler...

Jeroen Saris

Ik heb begrepen dat de recreatie op het IJsselmeer ook niet meer zo groeit, omdat er toch ook niet veel mensen zijn die dat water nou prefereren.

Vanuit publiek

Ik heb jarenlang gevaren op de Grevelingen. Dat is zout water, met diepe gaten, veertig meter. Diep, maar goed. Daar ga je dus een dagtocht maken en daar vaar je van eiland langs eiland, elke kust is anders. En ik ben nu al twee jaar hier en ik vind het varen hier relatief saai. Dus ik heb een jaar geleden getracht om wat meer vaardoelen te creëren, met behoud van de mogelijkheden voor de Hanzevloot. Maar ook in de luwte van langwerpige banaanvormige eilandjes kan een Hanzevloot voor anker gaan, daar kunnen mensen zwemmen. Dat ligt dus wat anders, aan de windkant, daar moet je lagunes maken, voor de vogels, dan ben je relatief goedkoop klaar.

Wouter van Dieren

Een Kroatische kust....

Jeroen Saris

(N.a.v. veel geroezemoes in de zaal) Ik geloof dat nu al heel veel mensen blij worden van het idee...

Wouter van Dieren

Ik wil graag nog twee punten noemen. Mennobart, jij had nog een vraag over de dynamiek in de wetlands. Nou, er ligt een plattegrond in de hal waar je wel een zekere oplossing daarvoor ziet, ik weet niet of je dat is opgevallen? In de pauze kwam Peter Dubois, van de TU Delft naar me toe. Peter gaat met zijn studiegroep al uit van de mogelijkheid om in Zuidelijk Flevoland een dergelijke dynamiek aan te brengen, dat gebied daar daalt enorm. Er ontstaan als het ware al natuurlijke wetlands. Dat zou je dus ook kunnen gebruiken voor divergentie, waar Henk van Wezel het zojuist over had. Je kunt het omkeren, want ik ga er alleen vanuit dat de kwaliteit van het Markermeer –zoals het nu is, dat is essentieel– te slecht is om het zo te ontzien. En hoe maak ik het dynamisch? Nu is de dynamiek ecologisch minimaal. Het is misschien een schaars geomorfologisch gebied –dat is waar, want het komt niet zo veel voor– maar de dynamiek is er beroerd. En er zit weliswaar veel vis –over de spiering hadden we het al– maar het is geen rijke visstand in termen van biodiversiteit. De voedselketen van watervlo tot snoek in schoon water heeft minder vis per hectare dan die welke er nu in zit: van karper en spiering. Dus wat dat betreft zijn de begrippen ‘rijke visstand’ en ‘biodiversiteit’ iets waar verschillende meningen over bestaan. Ik denk dat die dynamiek er nu niet is. En die komt wel, want onze waterkundigen hebben verteld, dat als je met die archipel van John werkt, dat je dan waterstromingen krijgt, met meer dynamiek. En als het water dieper wordt, krijg je dat ook. Nou tenslotte Henk van Wezel met zijn vragen over waterhuishoudkunde, ik kan ze niet beantwoorden. Daarover gaat ons consortium.

Jeroen Saris

Bedankt. John, aan jou de beurt... nadat Mennobart zijn vraag in het Engels heeft voorgelegd.

John Palmesino

Het idee om het Markermeer te herstructureren is naar mijn mening uitdagend. Het slibprobleem oplossen door een oermoeras op grote schaal te creëren, is erg innovatief. Diverse vogels die er nu niet zijn, maar wel in het ecosysteem thuishoren, zouden hiervan kunnen profiteren door de grote schaal van het toekomstige gebied. Mijn vraag is dus: hoe kunnen we de relatie tussen Markermeer en IJsselmeer, die nu wordt afgesloten door de dijk Enkhuizen-Lelystad, verder optimaliseren? Misschien door het moeras uit te breiden over de dijk heen? Of door de hydrologische dynamieken van het IJsselmeer en Markermeer te combineren? Dit is iets waar we ook over na moeten denken. Zou je op een andere manier gebruik kunnen maken van de door de wind aangedreven waterbewegingen? Dit zijn vragen die beantwoord zouden moeten worden. Een ander ding dat Maurits in zijn plan heeft laten zien, en dat is echt tamelijk nieuw, is om een nieuwe waterfront in Amsterdam te maken, door de Oranjesluizen meer naar het noordoosten in de richting van het Markermeer te leggen. Het biedt een mogelijkheid om een nieuwe waterfront te creëren waar brak water, zelfs van het Noordzeekanaal, een rol zou kunnen spelen. Oké, brak water, dat is vrij uitzonderlijk. Ondiep water is nu al zeldzaam, maar brak water hebben we compleet uit onze maatschappij gestoten, doordat we vaste grenzen hebben in de vorm van dijken die het water wegpompen en de gradatie tussen zoet en zout water. Dit zou een idee kunnen zijn: om brak water gedeeltelijk te ‘restaureren’ in dit gebied.

Mennobart van Eerden

Ik weet niet of ik nog even misschien wat kan zeggen. Dan ben ik ook klaar, tenzij je nog naar het IJmeer apart wilt. Want daar zit wat mij betreft een vraag. Het IJmeerplan is natuurlijk helemaal mensgericht, prachtig ontwikkeld, heel innovatief op het gebied van recreatie, wonen, werken en nieuwe vormen van ontwikkeling. Dat plan probeert heel nadrukkelijk - binnen zijn zoekruimte IJmeer - ook te compenseren, te mitigeren. Mijn vraag is eigenlijk en dat is ook een beetje de link naar het plan van Palmesino, of we eigenlijk dat schaaldenken zouden moeten overnemen. Dit omdat eigenlijk de zoekruimte voor de problemen in het IJmeer - biologisch gezien - niet kunnen worden opgelost. Dat is tenminste mijn overtuiging wat betreft het IJmeer zelf. Hoewel de plannenmakers er alle moeite voor doen oplossingen te vinden naar

beste weten – bijvoorbeeld in de vorm van stranden, inundaties, en voorlanden. Maar dat blijft zo kleinschalig, terwijl ik denk, dat die grootstedelijke ontwikkeling - die daar om bepaalde redenen kennelijk gewenst is – volgens mij mega gecompenseerd moet worden en dan misschien wel buiten het IJmeer.

Jeroen Saris

De schaal van de verstedelijking zou ook een schaal van compensatie moeten opleveren die niet meer past binnen die IJmeerzone...?

Mennobart van Eerden

Ja, in een totaal concept...

John Palmesino

Als we de Oranjesluizen openen en de barrière verderop leggen, denk ik dat er in het noorden problemen zijn die we moeten oplossen. Dat is het antwoord op jouw vraag. De relatie tussen Markermeer en IJmeer is innovatief. We moeten ons goed realiseren dat het dan gaat om brak water dat vanuit de Noordzee in het water rondom Flevoland en langs de oude kusten stroomt. Dat is belangrijk, de oude kust van Nederland. Je brengt een nieuwe natuurlijke ontwikkeling terug naar het bestaand brak water. Een natuurlijke ontwikkeling daar zou interessant kunnen zijn en watermanagementproblemen kunnen oplossen. Dit moet onderzocht worden. Ik denk dat de gedachte achter dit idee is om een discussie te starten. Ik heb geen oplossingen of definitieve antwoorden hierop. Het zou pretentiefus zijn, een planner die een definitieve oplossing heeft. We zijn deskundigen onder deskundigen. Er zijn mensen die het beter weten dan wij. Over de dynamiek van het Markermeer, van het water in relatie tot land: ik denk dat het belangrijk is om weer 'in touch' te komen met de dynamieken. De natuurlijke dynamieken beperken zich niet tot gezoneerde gebieden. Probeer de natuur uit. Sommige van deze dynamieken zijn progressief, andere regressief. We moeten begrijpen hoe we deze verschillende dynamieken kunnen verbinden om een algehele verbetering van natuur en milieu te bereiken. Het is één ruimte. En dit is, denk ik, ook een stapje naar het idee van zonerings, als ik de vraag goed begrijp, tussen vastgoedontwikkeling in deze regio, recreatie en welzijn en een goed milieu. Het zou verkeerd zijn deze onderwerpen apart te benaderen. We moeten ze mixen en verbinden.

Over de EU-vragen: ik denk dat het laat zien hoe moeilijk het is om in een democratie aan innovatie te doen. Als we in China zouden zijn, zou het waarschijnlijk sneller gaan. Maar we zijn in Europa, waar we moeten concurreren met andere grootste situaties als China of India, waar geen democratie is. En we moeten snel zijn en een sterke discussie beginnen over wat we nu eigenlijk willen en hoe we het willen doen.

Jeroen Saris

Maar dit is geen kwestie van kwantiteit, maar van kwaliteit. In de pauze zei Martin Bierman dit: 'Ontwikkeling van het Markermeer zal niet worden gedreven door woningbouw. Die tijd is voorbij. Het is een kwestie van hoe je wilt leven en welke kwaliteit je wilt.' Dat is de kwestie van 'één ruimte', denk ik...

John Palmesino

Je moet de natuur verbeteren....

Jeroen Saris

Maurits, je hebt heel veel te beantwoorden. Je kreeg meteen al antwoord dat je niet tien jaar hoeft te wachten, maar meteen aan de slag kan.

Maurits de Hoog

Ja, daar wil ik graag een paar dingen over zeggen. Wat betreft de vraag van Peter van Wijmen, over de procedures, dan is het zo dat de Rijksprojectenregeling natuurlijk één van de mogelijkheden is om dit wellicht te versnellen. Het spreekt vanzelf dat bij de discussie over het omgevingsplan, dit de eerste discussie is die gevoerd moet worden: wat is eigenlijk de planfiguur die dit soort ontwikkelingen mogelijk maakt? En hoe kunnen we daar mee omgaan de komende jaren, ook met de nieuwe wet Ruimtelijke Ordening. Wouter van Dieren maakte eerder een paar buitengewone optimistische opmerkingen, maar daar geloof ik helemaal niks van. Laten wij het zo zeggen: De Italiaanse communist Togliati stelde het heel helder: we moeten een balans vinden in het pessimisme van de rede en het optimisme van de wil. Ik denk dat het van buitengewoon groot belang is dat we de komende maanden de discussie met LNV voeren over de begrenzing van de SBZ, de Speciale Beschermingszones. Nu is het zo dat het IJmeer een aparte beschermingszone is evenals het Markermeer. Vogels trekken zich van die grenzen helemaal niets aan. Die zitten de ene keer hier en de andere keer daar. Samenvoeging van die beschermingszones lijkt dan ook een vanzelfsprekende optie. Ik kan me voorstellen dat we praten over hoe je het hele IJsselmeersysteem op een goede manier in stand houdt, dan wel dat je zegt dat het IJmeer en Markermeer samen de beste formule is. Dat is het hele punt.

Peter van Wijmen

De Vogelrichtlijn heeft een andere systematiek dan de Habitatrichtlijn. In de Vogelrichtlijn zijn de zones door ons gewoon aangewezen. Die zijn al onderhevig geweest aan rechtsbescherming en door Raad van State al getoetst en allemaal in stand gebleven. Dus heb je niets met Brussel te maken, behalve dat je voldoet aan instandhoudingsverplichting. Daarnaast hebben wij een lijst gemaakt met gebieden die wij het aanwijzen waard vonden in het kader van de Habitatrichtlijn. Die is naar Brussel gestuurd en door de commissie getoetst. Vorig jaar december heeft de Europese Commissie onze lijst geaccordeerd met amendementen en dus gebieden vergroot en verkleind. Veel gebieden konden weg want die zaten er niet meer - daar zijn ook een paar voorbeelden van - sommige gebieden hadden ook aangemeld moeten worden. Die lijst ligt nu voor, volgens de systematiek van de Habitatrichtlijn. En nu zitten wij in de zes jaar die wij de tijd hebben om die gebieden aan te wijzen. Dat wordt bij LNV met gezwinde spoed gedaan. Daar willen ze voortgang in boeken en ze willen het overleg wel degelijk in. Maar wij kunnen niet buiten de kaders van de Europese Commissie om, zonder dat we terug moeten. Dus daar zit weinig speelruimte. En dat geldt ook voor de rechtsbescherming die daar straks op zit. Want we krijgen daar weer de procedure bij de Raad van State. Want als die aanwijzingen eenmaal gebeurd zijn, is er een termijn van zes weken dat je bij de Raad van State in eerste en enige aanleg in beroep kunt gaan. De ervaring wijst uit dat - gezien het strenge arrest van het Europese Hof - daar dus weinig ruimte meer is om te gaan schuiven of af te wijken.

Iemand uit het publiek

Behalve dat in 2006 de mogelijkheid bestaat om de Vogelrichtlijn in Brussel te wijzigen. Dat staat ook in de Vogelrichtlijn.

Jeroen Saris

Maurits, wil jij hierop ingaan?

Maurits de Hoog

Nou, laten we zeggen, 'dit is niet in een jaar geregeld'. Het andere punt wat hiermee te maken heeft, is dat wat Wouter van Dieren stelt; een 'hypothese' als basis waarop wij zo'n planproces in zouden kunnen gaan. Ik vraag me af of dat sterk is, of dat stand houdt. We zullen moeten bewijzen dat onze voorstellen voor compensatie werken. Dat is een heel ingewikkeld proces. Ik denk dat ze ons niet zomaar op onze blauwe ogen zullen geloven.

Jeroen Saris

Maar je moet dus in het begin kunnen definiëren wat de schade is. En de voorgenomen compensatie dan ook kunnen volhouden.

Maurits de Hoog

Dan hebben we dus ervaringen nodig. Deze projecten zouden moeten beginnen met investeringen in natuur. En niet - zoals nu bij IJburg - achteraf een compensatieproject doen, maar eerst zes tot tien jaar met gemeentes en andere belanghebbenden natuurprojecten ontwikkelen, die monitoren; kijken wat de effecten zijn en de ervaringen als bewijsvoering op tafel leggen.

Jeroen Saris

Dus we moeten maar gauw een paar geulen gaan graven, dan weet je tenminste wat er gebeurt? En maak een paar eilanden....

Maurits de Hoog

Ja, bij wijze van spreken wel. In de afgelopen jaren is in de ROM-IJmeer-studie zo'n monitoring al op gang gekomen. Laten we dat uitbouwen en kijken of we daar in de richting van Brussel ons voordeel mee kunnen doen.

Jeroen Saris

Oké, goed, duidelijke suggestie. We zijn het daar volgens mij allemaal mee eens. Dit is een duidelijke lijn.

Maurits de Hoog

Dan nu mevrouw Kuysters over zonering. Ik zou daar één amendement op willen maken. Je hebt zoneringen in de ruimte en zoneringen in tijd. Ik denk dat je in de ruimte heel makkelijk – zowel bij klein en groot water – kunt praten over mogelijke begrenzingen. Het Markermeer is iets anders als het IJmeer. Als je dan kijkt hoe het gebruik nu in elkaar zit en wat maatregelen op zouden kunnen leveren, dan denk ik dat je het niet over 6 of 5 % groei zou moeten hebben, maar dan hebben we het over verdubbelingen.

Laten we ons eens voorstellen dat er een pontje zou varen van Pampushaven naar Marken, op zondag.

Hoeveel mensen zouden daar niet gebruik van maken? Om een rondje om het IJmeer te kunnen fietsen?

Nou, zoiets gaat heel snel. Er is een passagiersterminal in Amsterdam gebouwd, waar ieder jaar meer cruiseschepen binnenkomen. Die mensen worden nota bene in een bus gezet, om naar Marken te gaan! Ik zou zeggen dat de volgende stap is om voor hen een vliegboot uit te rusten, die dat kan doen. Begin met kleine investeringen met grote effecten. Dan denk ik gauw in verdubbelingen misschien wel verdrievoudiging van bezoekers of gebruikers van dat gebied.

Zonering in de tijd, lijkt mij daarnaast heel belangrijk. Mooie voorbeelden van verschillend gebruik in de tijd vind je op de Waddeneilanden. De Bosplaat op Terschelling is in het broedseizoen ontoegankelijk, maar op andere momenten kun je er onder voorwaarden gewoon fietsen. Van dergelijke verschillen kunnen we ook in het IJmeer-Markermeer gebruik maken. Zoals in het winterseizoen met de stormen. Dan zullen er niet veel zeilers op het water zijn. In die tijd kunnen eilanden en luwtes juist een functie hebben voor vogels. Het lijkt me interessant om hier op door te denken.

Gelet ook op de vraag over de waterpeilen die Henk van Wezel op tafel legde. Gisteren was ik in Enkhuizen. Tussen het IJsselmeer en de haven zit geen schutsluis, maar een keersluis die normaal gesproken open staat. Binnenin heeft een flink aantal woningen tuinen 30 tot 40 centimeter boven het waterpeil. Bij storm en wateropwaaiing kan de keersluis dicht. Dit soort concepten moeten we verder ontwikkelen. Het zou een goed alternatief kunnen zijn voor de manier waarop de keringen op IJburg nu gemaakt

worden. Op IJburg is er voor gekozen om - in plaats van polders - eilanden te maken. Jeroen refereerde daar al aan. Dat is een enorme stap geweest. Maar als je nu kijkt hoe dat er dan uitziet, betekent dit dat rond ieder eiland een zone van drie meter loopt, waar het Waterschap moet kunnen maaien, waar een openbaar pad loopt zodat inspectie kan plaatsvinden. Deze zones zijn dus niet uitgegeven aan de mensen die hier dure kavels 'aan het water' gekocht hebben.

Deze alternatieven worden op het moment verkend in het Atelier IJmeer, waarbij wij bij wijze van spreken tussenvormen verkennen tussen een polder en een eiland. In plaats van droogmakerijen maken we watermakerijen: je maakt een dijk die in de winter kan functioneren in het stormseizoen en in de zomer - zoals het nu gaat in Enkhuizen - gewoon open kan zijn; vanaf 1 april kan je erin varen en in de winter doen we het dicht. Dat geeft mogelijkheden om de peilfluctuaties in de winter op te vangen.

Jeroen Saris

Maar is dat in overeenstemming met wat je eerst zei over robuustheid van de oplossingen?

Maurits de Hoog

Precies, dat vind ik dus één van de vereisten, dat we door moeten denken op de langere termijn.

Henk van Wezel

Het gaat niet zozeer om het gebruik van een stukje van het watersysteem en stedelijke ontwikkeling, maar het gaat erom dat je in het resterende gebied in ieder geval de mogelijkheid overeind houdt - naar de toekomst toe - die peilen bij een stijgende zeespiegel structureel hoger te kunnen zetten. Dit in verband met een vrije afwatering naar de Waddenzee, daar gaat het om. En verder ook behoud van de flexibiliteit in de waterstanden. Op het moment - bij welke ontwikkeling dan ook, of die nu stedelijk is of natuur - dat die alleen kan functioneren op een strak peil, dan zet je het hele systeem vast (verlies en/of ernstige beperking functies waterberging en regionale zoetwatervoorziening).

Maurits de Hoog

Ik heb begrepen dat hoe meer fluctuatie, hoe beter het is voor de natuur. Geen vast, maar juist een wisselend peil. Dan kan er riet groeien en dat levert een interessant milieu. Tot 2050 is in de normen voor de keringen het effect van een mogelijk noodzakelijke peilstijging geregeld. De volgende ronde is de periode tot 2100. Daar zouden we een robuuste oplossing voor moeten ontwikkelen: ofwel verdere dijkversterking of slimme experimenten.

Henk van Wezel

Wouter van Dieren had het ook al over de discussie over hoe die bandbreedte van die klimaatontwikkeling uitpakt, maar ik wil toch nog even benadrukken dat allerlei contra-expertises al hebben plaatsgevonden. In de Nota Ruimte is overeind gehouden dat in de toekomst voorzien wordt in stijgende meerpeilen en dat je daarvoor ruimtelijke reserveringen moet treffen. In de toekomst is in een zone langs de dijken voorzien in maatregelen (verhoging, vooroevers e.d.). Verhoging van de meerpeilen is derhalve heel ingrijpend en ook als je besluit om de reservering weg te halen voor de Markerwaard. Daar liggen goede - hydrologische - analyses aan ten grondslag. Verder zijn rondom het besluit om te komen tot uitbreiding van de spuicapaciteit bij de Afsluitdijk ook al allerlei herberekeningen en verificaties gemaakt van de uitkomsten van het voormalige WIN-project. Met andere woorden: er hebben recent al allerlei exercities plaatsgevonden om de robuustheid van de hydrologische ontwikkelingen en maatregelen voor het Natte Hart te bevestigen.

Maurits de Hoog

Naar aanleiding van de opmerkingen van Van Eerden nog één opmerking over de eerder genoemde schaal van ontwikkelingen. Ik denk dat Van Eerden volstrekt gelijk heeft. Willen we überhaupt praten over te

compenseren ontwikkelingen in en rond het IJmeer, dan is het verstandig om beschermingszones samen te voegen, dan wel de strategie zodanig te formuleren dat je bij het Markermeer iets kunt compenseren wat in het IJmeer gebeurt. Want ik denk dat je gelijk hebt, dat binnen het IJmeer de mogelijkheden beperkt zijn. Ik kan me voorstellen dat in Amsterdams water vanaf Durgerdam tot Marken of Uitdam natuurmaatregelen getrokken kunnen worden. Maar ik denk dat dat onvoldoende compensatie oplevert. Dus daar sluit ik helemaal bij je aan.

Jeroen Saris

Maar dan moet je ook in je planvorming van meet af aan die maat erin hebben zitten, anders kom je nooit meer goed uit.

Maurits de Hoog

Precies. Ik denk dat de Noord-Hollandse kust - van Durgerdam tot Hoorn - , met name als we praten over het maken van luwtes, natuur en investeringen, de zone is met de beste kansen.

Jeroen Saris

Plus Flevoland, maar je hebt dan meteen alweer te maken met een groot gebied met meerdere besturen en een vrij complexe bestuurlijke alliantie.

Maurits de Hoog

Dus in ieder geval Noord-Holland in een actieve rol.

Wat ik begrijp van de Flevolandse kust is dat die drie tot vier meter diep is. Je zou dus wel een aantal vogeleilanden kunnen maken. Maar luwtes maken, waar ook riet kan groeien – waardoor doorzicht van één meter tot aan de bodem bereikt wordt en er ook waterplanten kunnen groeien – bereik je niet. Om dat te bereiken zou er dus drie meter zand op moeten. Dat is ongelooflijk veel. Natuurinvesteringen aan de Noord-Hollandse kust zijn dus veel gemakkelijker. Je kunt natuurlijk ook wel aan de Flevolandse kust investeren, maar dan zou ik pleiten voor vogeleilanden. Dan krijg je een ander type investering en een ander type natuur. Niet die luwtes, waarin die waterplanten groeien en waar gefoerageerd wordt, maar eerder rustgebieden. Als ik het tenminste goed zeg, want ik weet daar eigenlijk helemaal niks van....

Jeroen Saris

Ai, ai, ai, wat een eerlijke uitspraak, Er zijn misschien nog andere mensen in de zaal, die met een vraag zitten voor één van de sprekers. Zij hebben nu hun kans.

Reinier Steensma (stichting Waterrecreatie)

Ik ga even in op die 400 kilometer kust van zopas. Dat hebben wij niet gezegd. Wat we wel gezegd hebben in een visie 'Samen meer IJsselmeer' - samen met natuurorganisaties - is dat je de Flevolandse kust zou kunnen verzachten middels vooroever zelfrustgebieden. Daar sluit ik mij graag bij aan. Maar niet langs de Noord-Hollandse of oude Friese IJsselmeerkust, want dat willen we graag zo houden. Dat is al mooi genoeg, even los van de Hoekelingsdam. Wat verder van belang is, is de watersport. Die zet een miljard om in het IJsselmeer en we zijn sinds 1960 gegroeid van vijfduizend naar vijfendertigduizend schepen. Dat is natuurlijk een belang voor de grote watersporters, want dit is het laatste grote water. Dus als je dat nu bebouwt met woningen in het IJsselmeer en vervolgens als compensatie daarop natuur erin legt, dan zijn we twee keer water kwijt. Nogmaals, het is het laatste groot watergebied, dus hoe ga je daar mee om? Ik denk dat het niet handig is, en dat wil ik hier wel gezegd hebben! Verder is het zo dat het waterbergend vermogen - als ik het goed begrepen heb - niet aangetast mag worden. Dus als je iets maakt hoger dan 30 centimeter boven NAP, wat ik vorige week gehoord heb, gaat het daar ten koste van en dat kan niet meer volgens de nota 'Ruimte'. Hoe ga je daar mee om?

Jeroen Saris

Wie van de sprekers? Maurits ga je gang...

Maurits de Hoog

Over die openheid, zou ik zeggen: die winst voor het natuurlijk systeem zit zeshonderd meter uit de kust. De angst dat het grote water van het Markermeer met deze ontwikkeling weg zou zijn, lijkt mij niet terecht. In die zeshonderd meter kun je wel heel veel extra kwaliteit in recreatieve zin maken; vaarbestedingen, eilandjes met stranden, aanlegmogelijkheden etc. Die angst, daar ben ik het niet mee eens. Dan de andere vraag over de waterberging. De beslissing om in de nota Ruimte de reservering eruit te halen – zo heb ik mij laten vertellen – betekent dat wij een vrij grote waterplas cadeau krijgen. In de zin van het waterbeheer op lange termijn – dat zou ik aan juristen nog wel eens willen vragen – vraag ik mij af of het niet betekent dat wij er – anders dan u suggereert, juist heel veel water bij hebben gekregen doordat wij hebben besloten de Markerwaard niet te gaan maken.

Jeroen Saris

Ik zag hier dat u er tegenin wilde gaan?

Tjeerd van der Wal (provincie Flevoland)

Nee, ik had aansluitend nog een vraag. Ik ben Tjeerd van der Wal, algemeen directeur Provincie Flevoland. Wij hebben ons altijd ingezet voor de Markerwaard. Op zeker moment hebben we gezegd, dat als de reservering dan wordt geschrapt, erken dan ook de verantwoordelijkheid dat het gebied ingericht moet worden. Want die aandacht heeft het nooit gehad. We hebben hier de conclusie gehad dat compensatie op het niveau van IJmeer eigenlijk onvoldoende zou zijn. We hebben ook het statement gehad of je voor het IJmeer niet een Rijksprojectprocedure zou moeten hebben. Mijn vraag is nu of je niet voor één keer goed moet doorhalen en met het Rijk, de provincies Noord-Holland en Flevoland aan de slag moet gaan om het over de inrichting IJmeer en Markermeer in één keer te hebben?

Jeroen Saris

Oké. Wouter van Dieren?

Wouter van Dieren

De provincies Flevoland en Noord-Holland... Wij gingen met deze plannen naar de minister en de staatssecretaris. De belangstelling is groot, maar het is politiek en dat is moeilijk. Waarom politiek moeilijk is begrijp ik niet. Ook risico nemen is allemaal erg moeilijk. Nu, de Waddenzee is een dossier dat honderd keer gevoeliger is en het enige wat we hebben gedaan is zeggen: 'waarom is het nou zo moeilijk, laten we dat eens uitspitten!' En dan krijg je natuurlijk twee jaar gedonder, maar dat hoort erbij. Je kunt dus kiezen: of je krijgt achteraf allemaal slechte kwaliteiten – het gaat dan allemaal weer 'business as usual' – of er worden fouten gemaakt met de Vogel- en Habitatrichtlijn zoals bij IJburg 2, dan wel worden er fouten gemaakt met recreatie. Niemand durft een visie te hebben en over zeven jaar zeggen we: 'wat hebben we allemaal verknold'. Gegarandeerd, het gaat die kant op. De minister zei dat in de nieuwe nota Ruimte de initiatieven bij de regio gelegd worden. Daar kun je heel wat op afdingen, maar helaas denkt men zo. Men denkt dat in Nederland de ruimte geliberaliseerd kan worden. Ik ben ook erg voor het privatiseren van dijken trouwens en concurrerende waterschappen, vinden jullie dat geen idee? Het Waterschap 'Hunze en Aa' neemt Waterschap 'De Dommel' over. Ja, een vijandige overname! En naar de beurs met het waterschap 'De Dinkel'. Al dat soort kul staat aan de basis van het idee dat in Nederland de ruimte op een of andere manier geliberaliseerd moet worden! We moeten flink wat politieke druk uitoefenen om daar tegenin te gaan, want het is levensgevaarlijk.

In ieder geval is de clou dat de provincie's de initiatieven moeten nemen. Nu heeft Robin, als directeur planvorming Flevoland, gezegd dat dit in ons denken past. Laten we deze kant op denken. Er is dus veel openheid; dit is typisch pioniersgebied. In Noord-Holland hebben vier gedeputeerden vorige week voor gestemd om met dit plandenken mee te gaan. Twee gedeputeerden riepen dat het tegen het rijksbeleid was. Dus nu staan we voor een prachtige paradox. Het rijksbeleid zegt dat de provincies initiatieven moeten nemen en de provincies zeggen dat het tegen het rijksbeleid is. In normaal Nederlands heet dit een patstelling of het is gewoon schijterigheid. Volgens mij is het gewoon het laatste. Maar dat geeft eigenlijk ook niet, laat ze maar. Ze sluiten wel aan, als we het allemaal op gang brengen. Zo werkt dat. Straks zeggen die twee gedeputeerden: 'Ik heb het ook altijd gewild'. Zo gaat dat. Ja, provincies moeten initiatief nemen.

Tjeerd van der Wal

De conclusie was dat voor het Markermeer niet de woningbouwbehoefte de dreigende kracht zal zijn.

Wouter van Dieren

Daar heeft Maurits gelijk in.

Tjeerd van der Wal

Kijk je naar het IJmeer, dan zijn er natuurlijk belangen om van Almere en Amsterdam een twincity te maken. Daar ligt wel prestige. Als je dat combineert met de constatering dat je in het IJmeer niet de compensatie in het gebied zelf kunt krijgen, maar dat moet verbreden tot Markermeer, heb je in mijn ogen partners die in meer geïnteresseerd zijn in het Markermeer dan alleen natuur.

Wouter van Dieren

Dat is juist. Helemaal juist.

Prof. ir. J.H. Kop

Ik verkeer in een verschrikkelijk moeilijke positie, ik ben namelijk oud hoogleraar en voorzitter van de vakgroep die nu watermanagement heet. En Willem-Alexander heeft bij ons een stuk opleiding gehad. Als je deskundig bent, is dat gevaarlijk. Dan ben je kwetsbaar. En ik moet even een mogelijk een misverstand opheffen. Ik wou graag naar mijn grote voorganger Lely verwijzen. Lely heeft niet voor niks de Markerwaard, Flevoland, Noordoostpolder en de Wieringermeer ontworpen en het IJsselmeer opengelaten. In zijn visie heeft het IJsselmeer functie voor twee dingen: het opvangen van de wateroverlast die uit Zwitserland komt en in de zomer voldoende water brengen naar Groningen en Noord-Holland. Let goed op: het IJsselmeer is daarvoor ruimschoots voldoende. Ook, dat wist Lely niet - ik vergis me bijna met Neelie, maar die wist het ook inderdaad niet - als de zee stijgt, kun je met een lichte stijging op het IJsselmeer die afvoerfunctie tijdens wateroverlast rustig aan. Dat is omdat de kusten langs het IJsselmeer praktisch allemaal kunstmatig zijn en bij Zwolle zijn ze gewend aan hoog water op de IJssel. We kunnen als civielen daar nog wel wat aan doen. Inmiddels is er een balgstuw gemaakt op één van de wateren en op andere plekken kan dat ook nog. En zijn er ook nieuwe armen van de IJssel gemaakt. Civiele techniek is niet zo moeilijk.

Maar let goed op: het Markermeer heeft geen bergingsfunctie! Het is een vrager. Het is een rotmeer in dat opzicht, want in de zomer verdampt het. Bij het Markermeer inclusief IJmeer, mag je niet te hoog inzetten, tenzij je gaat compartimenteren om de kusten in het zuiden te beveiligen bij noordwesten wind. Ik woon bij Veenendaal en ik heb er schurft aan als het water op IJmeer hoog staat, want dan loopt de Griff bij Veenendaal over zijn randen heen. Yes! Jullie gaan ook nog wel eens denken aan ons in Utrecht, nietwaar? Het punt is dat het Markermeer geen waterbergingsfunctie heeft. Noch in de zomer om water toe te voeren, want dat krijgt het uit het IJsselmeer. Het Markermeer heeft geen bron, het IJsselmeer wel. Als je het Markermeer laag kunt houden in de winter, dan is dat prettig. Kortom, Lely was in zijn ontwerp zeer wijs. Daar zijn controverses over. En daar moet ik met mijnheer van Wezel geloof ik, een keertje goed over

praten. Want ik heb de indruk – dit is mijn laatste opmerking – dat men niet goed weet dat er door het Flevogebied een waterscheiding loopt, van Enkhuizen naar Lelystad - de Knardijk. Ten oosten van die dijk watert Nederland via zwaartekracht af; ook bij hoge standen op zee - met zwaartekracht op de Noordzee. Ten westen van de Knardijk - zeker als we met een laag Markermeerpeil moeten blijven zitten, - komen wij op zee uit via het gemaal te IJmuiden en het gemaal te Den Helder. Als u denkt dat het water dat u nu in de wc loost en dat hier nu op uw polder regent via de graviteit op het Noordzee uitkomt, hebt u het mis. Zeker als die Noordzee wat hoger komt, gaat het via gemalen. Goed opletten!!

Wouter van Dieren

Dit is geen vraag, maar een college en behoeft geen antwoord. Ik ben het er helemaal mee eens.

Jeroen Saris

Gelukkig is er iemand die van water weet, zullen we maar zeggen. John, jij wou nog iets zeggen. Did you follow the discussion?

John Palmesino

Ja, ik wil nog even kort ingaan op het idee van het herstructureren van de grenzen. In Zwitserland speelt een gelijksoortige discussie. Wij hebben 27 onafhankelijke republieken die samenwerken. Zullen we slechts vijf of zes kantons hebben en ze samenvoegen. Of zullen we het democratisch debat stimuleren en een meer dynamische manier van denken terugbrengen? Ik denk dat het altijd om twee manieren van denken gaat als je een discussie wilt. Ik begrijp uw punt goed.

Jeroen Saris

Thank you, John.

Dirk, ik denk dat we er door zijn! U wordt in elk geval allemaal hartelijk bedankt voor uw inbreng als sprekers en commentatoren. Ik denk dat er heel veel overhoop gehaald is en dat er vooral toch blijkt dat de zoveel jaar discussie over dit gebied - waarin ook een impasse heeft gezeten omdat de 'not finished'-gedachten zolang overheerst hebben -, nu voorbij zijn. Wij kunnen het nu hebben over de toekomst van het Markermeer en het IJmeer, waarbij een paar dingen heel duidelijk zijn geworden, althans voor mij. Dat je op een grote schaal moet denken, dat het onverstandig is om alleen in het probleem Amsterdam/Almere te denken of alleen in termen van de waterverbetering. Elk van de afzonderlijke vraagstukken valt pas op zijn plek als die in een grotere context wordt geplaatst. Dan wordt het direct een stuk ingewikkelder, want dan moet je ook op lange termijn rekening houden met oplossingen die blijven staan. Je moet van meet af aan het proces zo goed inzetten dat je niet telkens je vraagstelling verandert, want dan ga je zeker niet volgens de richtlijnen van de EU. Je zal dus aanvankelijk meteen goed moeten formuleren, dat is waar Wouter van Dieren ook voor pleit. Zet je beginvraag zo goed mogelijk neer, opdat je het zo lang mogelijk vol kunt houden en je alle antwoorden die je nodig hebt systematisch kan afwerken en dat in een vroege periode.

Wat ik hier ook aan over heb gehouden, is de opmerking dat we eigenlijk aan het begin gewoon tijd nodig hebben om dingen uit te proberen. Het meest overtuigend voor degenen die het plan moeten beoordelen en goedkeuren, is dat het bewijs is geleverd dat een geul iets oplevert en dat als je 'verondiept' er dan waterkwaliteit wordt geleverd. Al die kwesties zijn van groot belang om in het proces zo neer te zetten dat je zo succesvol mogelijk kan procederen zonder dat je welles-nietes discussies krijgt. Maar waar je kwesties ook kan afkaarten, nu kunnen we verder naar de volgende stap. Dit zijn de dingen die ik er hier nu uit wil houden. Dirk, ik denk dat het woord nu aan jou is voor het slot.

Dirk Frieling

Alle deelnemers hartelijk dank voor uw aanwezigheid. Ik heb nog een paar zaken die ik graag wou zeggen, voor een deel van zakelijke aard, ook nog een voor een deel van informatieve aard. Ten eerste is er al even door Wouter van Dieren op gewezen dat er bij de koffieruimte niet drie maar vier visies liggen. Eén hiervan is van studenten uit Delft, Wageningen en Stuttgart, gemaakt onder leiding van Peter de Bois.

Aanvankelijk was het idee dat hij ook hier zou presenteren, maar de middag zat al zo mudvol dat we daar verder van af hebben gezien. Maar ik neem aan dat hij -er zijn ook al een aantal studenten gekomen - zich in de buurt van die tafel zal ophouden, zodat als er mensen zijn die nog iets willen weten, daar vragen over kunnen stellen. In elk geval zijn wij als organisatoren heel erg dankbaar dat ook deze actie is gevoerd en die zullen we ook zeker verder in het vervolg meenemen.

Ten tweede een vraag aan u, alle aanwezigen. We hebben lang als organisaties met elkaar gesproken of wij een hele dag moesten beleggen, waarbij we bijvoorbeeld de ochtend hadden zouden kunnen besteden aan wat we nu vanmiddag hebben beleefd en de aanwezigen kunnen mee discussiëren over alle plannen. We hebben toen besloten dat niet te doen, omdat het allemaal zo nieuw is. Het heeft eigenlijk nog niet zoveel zin om daar direct weer opinies over te geven, laat het maar even binnenkomen en bezinken. Dus vandaar dat wij dit beroep op alle aanwezigen hebben gedaan om alleen maar te luisteren. Toch roept dit allemaal vragen op van. Daar zouden we op een bepaald moment toch wel eens over door willen praten,. Maar daarbij heb ik eigenlijk een gewetensvraag, Door botje bij botje te leggen hebben de deelnemende verenigingen deze dag gratis mogelijk gemaakt. Maar het heeft per persoon € 70,00 gekost, ondanks het feit dat alle onkostenvergoedingen die we aan de sprekers hebben gegeven buitengewoon bescheiden zijn. De verenigingen zijn niet allemaal zo kapitaalkrchtig, waardoor ze zeker niet bijvoorbeeld binnen een half jaar weer zoiets gratis organiseren. Graag zou ik handen willen zien hoeveel van u zouden komen als wij erover door zouden willen praten en de bijeenkomst bijvoorbeeld € 50,00 zou kosten... (Ongeveer de helft van de aanwezigen steekt de hand op.) Nu, dat geeft goede hoop, daar zouden we dan misschien nog wel uit kunnen komen.

Verder wil ik natuurlijk, tot slot, alle sprekers bedanken en ik doe dat nu in de vorm van een mand met producten uit de Flevopolder. Want wij weten allemaal: een mens kan slechts vier minuten zonder lucht, slechts vier dagen zonder water en hooguit 10 tot 12 dagen zonder eten. Wij hebben ons nu heel erg met wind en water bezighouden, maar we moeten het voedsel niet vergeten en dat wordt in deze polder ruimschoots en in overvloed geproduceerd. Ik bied nu deze mand aan Jeroen aan, maar er is voor alle sprekers een mand met polderproducten. Wij gaan de resultaten van deze dag aanbieden aan de provincie zodat deze kunnen doorwerken in het Omgevingsplan.

En nu aan de borrel!